

Braziliaanse migranten in Amsterdam

Een onderzoek naar de diversiteit van de Braziliaanse
migrantenpopulatie

Erasmus Universiteit Rotterdam

Faculteit der Sociale Wetenschappen

Masterthesis Sociologie: Grootstedelijke Vraagstukken en Beleid

Geschreven door: Marijke Clabbers

Studentnummer: 373297

Onder begeleiding van: Prof. Dr. G.B.M. Engbersen

Juli 2014

Abstract

This thesis contributes to the body of scientific knowledge about the migration motives and patterns of Brazilian migrants in the Netherlands. It investigates the relationship between migration motives and migration patterns and how social networks, educational levels, gender, age and legal status influence migration patterns. The research question of the thesis is: *'What are the motives of Brazilian migrants to (temporarily) reside in Amsterdam, which migration patterns are visible and what relationship exists between motives and patterns?'*.

Migration motives and patterns have been described mostly in a quantitative manner as the current literature lacks a more qualitative way of describing these. A qualitative method provides more insight in human (migration) behavior. Therefore in this thesis, through a mixed method approach, quantitative and qualitative data are combined from two sources. The quantitative data from the research group Theorizing the Evolution of European Migration Systems (THEMIS, 2012) connected to the Erasmus University of Rotterdam, is combined with the qualitative data coming from 30 in-depth interviews held with Brazilian migrants in Amsterdam, also conducted by THEMIS (2011). The survey data will be used to primarily answer the research questions, while the in-depth interviews will serve to illustrate these answers. Through this method, relations will become more visible and more insight will be gained from the migration process of Brazilians in the Netherlands. Results show that there are four migrant profiles based on the main motives for migration to the Netherlands: experience, work, studies and family. Besides these main motives, it shows that in the majority of the cases, more than one or combination of motives play a part in the decision to come to the Netherlands. Motives influence and shape the migration pattern, which can be direct or phased. Age and current legal residence status show a significant connection with the migration pattern. The social network can facilitate, or make the migration process more difficult, if there is not much help or information coming from the network and if migrants *do* require that. The different migrant profiles are related to differences in the access and use of the social network by the migrants. Also, the social network is not solely based on community or kin ties, but involves multiple actors in the origin country as well in the destination country. The Brazilian social network in the Netherlands is segregated and not very solid. There are two main groups among the Brazilian population that don't mingle, but the network still proves to be of use for helping new migrants set up their life. The network is sharply divided because of the great diversity of Brazilian regions of origin off the migrants, their educational level and differences in their current residence status.

Voorwoord

Deze masterscriptie is geschreven in het kader van mijn afronding van de opleiding Sociologie, Grootstedelijke Vraagstukken en Beleid, aan de Erasmus universiteit Rotterdam. Na een interessante, vernieuwende en mooie periode van studeren, wordt met dit onderzoek het einde daarvan gemarkeerd. Twee jaar zijn voorbij gevlogen. Colleges, tentamens, werkgroepen, borrels, koffiepauzes en Rotterdam ontdekken. Het was een geweldige tijd. Voor deze scriptie wil ik graag mijn dank uitspreken aan de volgende mensen.

Professor Godfried Engbersen voor de goede samenwerking en de heer Theo Veld voor een kritische tweede lezing van mijn onderzoek.

Alfred Beldman, je humor en relativeringsvermogen, je grapjes en geduld... Love, je weet het.

Mijn ouders, Jan en Marij Clabbers-Linssen. Mama, bedankt voor je scherpe grammaticale opmerkingen en altijd humoristische noten tussendoor. Pap, bedankt voor je rotsvaste vertrouwen in mij.

Mijn broer Pieter-Jan en mijn zus Annemarie, voor jullie oprechte interesse en steun deze maanden. Annert, bedankt voor alle grappige support kaartjes.

Lieve oma, bedankt voor je lieve kaartjes, kaarsjes en telefoontjes gedurende mijn hele studie.

Inhoud

1.	Inleiding en probleemstelling	6-9
1.1	Introductie	6
1.2	Internationale migratie	7
1.3	Waarom emigreren Brazilianen?	7
1.4	Leeswijzer	9
2.	Theoretisch kader	10-25
2.1	De neoklassieke verklaring: een verklaring op het macroniveau	10
2.1.1	Ravenstein's Laws of Migration	11
2.1.2	Streven naar economische verbetering	12
2.1.3	Ravenstein's migranttypen	12
2.1.4	Migranten in global cities	13
2.1.5	Uitwerking push & pull factoren	14
2.2	Kritische nuancering	14
2.3	Sociale verklaringen: verklaringen op het meso- en microniveau	15
2.3.1	De sociale netwerk theorie	15
2.3.2	Institutionele theorie	17
2.4	Nederlands immigratiebeleid	18
2.5	Typen migranten	20
2.6	Migratiepatronen	21
2.7	Theoretische verwachtingen	22
2.8	Probleemstelling	24
2.9	Maatschappelijke en wetenschappelijke relevantie	24
3.	Data en methoden	26-28
3.1	Onderzoeksmethode en dataverzameling	26
3.2	Operationalisering	28
4.	Resultaten: Migratiemotieven en migratiepatronen	29-40
4.1	Migratiemotieven	29
4.1.1	Pluraliteit van motieven	34
4.2	Migratiepatronen	35
4.2.1	Immigratiebeleid	36

4.2.2	Directe en gefaseerde migratiepatronen	37
4.2.3	Migratiepatronen en typen migranten	38
4.2.4	Invloed van opleidingsniveau, leeftijd, verblijfsstatus en geslacht	38
4.3	Opleidingsniveau en verblijfsstatus	39
5.	Resultaten: Sociale netwerk en aantrekkingskracht Amsterdam	41-52
5.1	Toegang en gebruik maken van het sociale netwerk bij overkomst en verblijf	41
5.1.1	Informatie vinden	41
5.1.2	Hulp krijgen	42
5.2	Invloed van opleiding en verblijfsstatus op het sociale netwerk	44
5.2.1	Opleiding	45
5.2.2	Verblijfsstatus	47
5.3	De aantrekkingskracht van Amsterdam	48
5.3.1	Waar werken Braziliaanse migranten?	48
5.3.2	Braziliaanse niches?	49
5.3.3	Amsterdam als woon- en werk stad	51
6.	Conclusie & discussie	53-57
6.1	Conclusie	53
6.2	Theoretische implicaties	55
6.3	Discussie en aanbevelingen	56
	Literatuur	58-60
	Bijlagen	61-62
	Tabel 1: Verdeling aantal push factoren	61
	Tabel 2: Verdeling aantal pull factoren	61
	Tabel 3: Migratiemotief en opleidingsniveau, verblijfsstatus en geslacht	62
	Tabel 4: Gebruik sociale netwerk uitgesplitst naar opleidingsniveau en verblijfsstatus	62

1 Inleiding en probleemstelling

1.1 Introductie

In de jaren tachtig emigreerden veel Brazilianen naar Europa en Amerika in de hoop op een beter leven en meer welvaart. Tegenwoordig is de economische situatie sterk verbeterd in Brazilië en wordt het land met name in het Zuid-Amerikaanse continent beschouwd als een aantrekkelijk bestemmingsland. Onaangetast door de economische crisis vanwege de sterke binnenlandse markt, ontvangt Brazilië grote aantallen migranten vanuit omringende landen, maar ook vanuit Europa¹. Met name na de oprichting van de vrijhandelszone *Mercosur* in 1991, trokken veel migranten naar Brazilië. Toch verlaten ook veel Brazilianen al dan niet tijdelijk, hun land. Brazilië is een land van contrasten, het kent naast grote rijkdom ook schrijnende armoede. De sociale ongelijkheid is er groter dan in bijna ieder ander land ter wereld. Volgens de Wereldbank is Brazilië een van de rijkste economieën ter wereld, maar toch leeft 16% van de bevolking, bijna 200 miljoen mensen, er in armoede¹. De grimmige en vaak gewelddadige protesten in diverse Braziliaanse steden in juni 2014, hadden als doel deze sociale ongelijkheid onder de aandacht te brengen. Demonstranten eisten betere huisvesting en meer sociale voorzieningen in plaats van stadions voor het WK-voetbal.

Vanaf het begin van het nieuwe millennium is er een sterke groei van Zuid-Amerikaanse migranten naar Nederland waar te nemen. Dit is deels het gevolg van het strengere immigratiebeleid van de VS, vanwege de terroristische aanslagen in 2001 (Sandoval, 2008). In Nederland vormen Brazilianen de grootste groep Zuid-Amerikaanse migranten, op Surinamers na. Waar het in 1996 een aantal van 3.933 Braziliaanse migranten betrof, is dit bijna verdrievoudigd naar 11.929 personen in 2012. Opvallend hierbij is dat 68% van de Braziliaanse migranten vrouw is (Van Meeteren et al., 2013). Geschat wordt dat er naast het formele aantal nog zo'n 3.000 tot 20.000 illegale Braziliaanse migranten in Nederland verblijven (Van Meeteren et al., 2013). Voor Brazilianen is daarnaast geen visum vereist, een toeristenvisum voldoet en wordt relatief eenvoudig verstrekt voor de duur van drie maanden².

¹ verkregen van << <http://www.worldbank.org/en/country/brazil/overview> >>

² verkregen van << <http://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/visa/visum-voor-kort-verblijf-nederland> >>

1.2 Internationale migratie

Het streven naar betere leefomstandigheden elders, nieuwe ervaringen willen opdoen, persoonlijke ontwikkeling nastreven of armoede en conflict willen vermijden, is iets van alle tijden. Migratie is eigen aan de menselijke aard en is derhalve nooit helemaal tegen te houden door wetten en grenzen. Door de immense technologische groei van transport- en communicatie mogelijkheden na de Tweede Wereldoorlog, nam internationale migratie enorm toe. De kosten om te migreren, zowel economisch als psychologisch, daalden in deze periode en hierdoor nam immigratie niet alleen sterk toe, maar kreeg ook een meer divers karakter doordat het aantal herkomstgebieden in verscheidenheid groeide (Castles & Miller, 2003; 2009).

In het huidige tijdsgewricht is er een enorme toegenomen mobiliteit van goederen en kapitaal ontstaan, maar voor personen is de bewegingsvrijheid nog altijd beperkt. Slechts een kleine elite kan zich vrijelijk over de hele wereld verplaatsen en tevens op een plek naar keuze legaal verblijven; de paradox van mondialisering (Engbersen, 2001). Internationale migratie is daarnaast ingebed in sociale netwerken; het besluit om te emigreren wordt meestal in familieverband genomen en met behulp van een netwerk uitgevoerd. Ook is migratie vaak tijdelijk van aard (Engbersen, 2001).

In dit onderzoek wordt dieper ingegaan op verschillende migratiemotieven van Brazilianen, waarom zijn zij bereid om naar de andere kant van de wereld te vertrekken, hun familie en vrienden achter te laten en te leven in een totaal andere cultuur en klimaat?

1.3 Waarom emigreren Brazilianen?

De afgelopen drie decennia is het aandeel van de zogenaamde BRICS- landen (Brazil, Russia, India, China en South-Africa) in het globale bruto binnenlands product (GBP) zeer sterk gegroeid tot 24% (Groot et al. 2011). Gezamenlijk hebben de BRICS- landen substantieel bijgedragen aan de globale economische groei, al voor de economische crisis en nog meer sinds 2008. Vanwege hun verwachte, sterke economische groei en tevens grote populatie, zullen de BRICS- landen een grote invloed gaan hebben op de wereldeconomie gedurende de komende decennia (Groot et al. 2011).

De toekomstige groei van de BRICS- landen en tevens de wetgeving betreffende handel en participeren in buitenlandse investeringen, is sterk afhankelijk van het type regeringsvorm en het nationaal beleid. Indicatoren van de Wereldbank geven aan dat de kwaliteit van besturen (*governance*) in Nederland, op een van de hoogste niveaus ter wereld ligt. Brazilië daarentegen scoort net boven de mediaan. Dit suggereert dat willen BRICS- landen hun groeipotentieel volledig gebruiken, er substantiële institutionele hervormingen vereist zijn (Groot et al. 2011).

Ondanks dat het economisch gezien goed lijkt te gaan in Brazilië, is het mogelijk dat vanwege

genoemde institutionele gebreken, een groot aantal Brazilianen weg zal trekken. De emigratie van Brazilianen naar Nederland is explosief groeiend en is verdrievoudigd sinds 1996.

Braziliaanse migranten die geen hogere opleiding hebben genoten, belanden hier vaak in een preciaire arbeidsmarktpositie. Ze doen werk dat (relatief) slecht betaald wordt en werken daarbij vaak onder hun opleidingsniveau omdat zij bijvoorbeeld geen of slecht Nederlands spreken. Wordt de wettelijke verblijfsduur overschreden, dan verwordt de verblijfsstatus tot een illegale, met alle onzekerheid en risico's van dien. De vraag blijft dus bestaan wat Braziliaanse migranten zo trekt en/of drijft naar Nederland.

1.4 Leeswijzer

In hoofdstuk 2 wordt internationale migratie als verschijnsel nader geanalyseerd op verschillende aggregatieniveaus. Als eerste het macro niveau, hiertoe beschrijf ik het inmiddels klassieke werk van de geograaf Ernest Ravenstein (1885) betreffende push en pull factoren. Voor de verklaringen op het meso- en micro niveau analyseer ik de rol van het sociale netwerk bij migratie. Vervolgens de invloed van het Nederlands immigratiebeleid op Braziliaanse migratie. Tot slot beschrijf ik verschillende migranttypen en migratiepatronen. Aan het eind van hoofdstuk 2 formuleer ik mijn theoretische verwachtingen en wordt de probleemstelling en relevantie van dit onderzoek beschreven. In hoofdstuk 3 wordt de dataverzameling en de onderzoeksmethode beschreven. In hoofdstuk 4 worden de eerste twee deelvragen beantwoord en in hoofdstuk 5 de resterende twee. Afsluitend worden in hoofdstuk 6 de conclusies en aanbevelingen gepresenteerd.

Een toelichting op de gehanteerde begrippen in dit onderzoek:

◆ Internationale migrant: iemand is migrant indien men een internationale grens passeert, echter niet iedereen die een grens passeert, is een migrant. Het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) hanteert het volgende criterium: iemand is migrant als diegene van plan is langer dan vier maanden te blijven.

◆ Migratiemotief: migratiemotieven zijn redenen die personen hebben om te emigreren. De officiële reden zoals geregistreerd in de statistieken, of wel het hoofdmotief, hoeft niet noodzakelijkerwijs overeen te komen met de persoonlijke of daadwerkelijke beweegredenen. Het is derhalve naïef om te veronderstellen dat bijvoorbeeld geen enkele studiemigrant deels economische, of ervaringsmotieven heeft meegenomen in zijn/haar besluit om te migreren (Jennissen, 2011).

◆ Migranttype: de indeling in een bepaald migranttype geschiedt veelal op basis van het officieel vastgestelde hoofdmotief. In dezen leidt het motief 'werk' tot indeling in het type 'arbeidsmigrant'. Het motief 'studie' leidt tot indeling in type 'studiemigrant'. Het motief 'ervaring/cultuur' leidt tot indeling in type 'ervaringsmigrant' en het motief 'familie' leidt tot indeling in het type

'famiemigrant'. Zoals gesteld is het officiële motief in de meerderheid van de gevallen niet het enige motief. Dit betekent dat migranttypen niet altijd overeenkomen met de empirie en dat categorieën elkaar kunnen overlappen.

◆ Legale/illegale migrant: migranten die zonder geldige verblijfsdocumenten in Nederland verblijven, worden in dezen als illegaal benoemd. Ik ben mij bewust van het bestaan van andere benamingen zoals 'irreguliere' of 'ongedocumenteerde' migranten, welke een minder negatieve ondertoon hebben, maar om zonder verwarring de juridische status aan te duiden gebruik ik de termen legaal en illegaal verblijvend.

◆ Etnische niches op de arbeidsmarkt: sectoren op de Nederlandse arbeidsmarkt waar in dit geval met name Brazilianen werkzaam zijn, terwijl andere (eerdere) migrantengroepen werkloos zijn en in die sectoren beduidend minder vaak, of helemaal niet werken.

2 Theoretisch kader

Dit kader dient als overkoepeling en als basis bij de verklaring van internationale migratie. In het kader worden verschillende theorieën, welke verschillende aspecten van het verschijnsel internationale migratie proberen te verklaren, met elkaar in verbinding gebracht.

Alvorens specifiek op het onderwerp '*Braziliaanse migranten in Amsterdam*' in te gaan, is het van belang om eerst enkele algemene migratietheorieën uiteen te zetten. Inzicht in deze theorieën is onmisbaar om migratie beter te begrijpen. Een belangrijke kanttekening die Samers (2010) hierbij maakt, is dat verklaringen van migratie verschillend kunnen zijn voor diverse (groepen) mensen gedurende de tijd. Dit suggereert dat een overkoepelende migratietheorie onmogelijk is, vanwege de enorme diversiteit aan redenen die mensen kunnen hebben om te migreren.

In dit onderzoek ga ik daarom specifiek in op twee verklaringen. Als eerst beschrijf ik in dit hoofdstuk het werk van Ravenstein (1885) dat de basis heeft gevormd voor de neoklassieke macro verklaringen betreffende internationale migratie. Tevens de kritiek op deze denkwijze. Vervolgens analyseer ik de sociale netwerk theorie en de institutionele theorie, welke een verklaring bieden op het meso- en micro niveau. Hierna wordt de invloed van het Nederlands immigratiebeleid op Braziliaanse migratie geanalyseerd. Vervolgens beschrijf ik migranttypen en migratiepatronen waarbij ik me baseer op onderzoek van Snel et al. (2013) en Engbersen et al. (2009). Aan het eind van het hoofdstuk volgen de theoretische verwachtingen op basis van de in dit hoofdstuk besproken literatuur.

2.1 De neoklassieke verklaring: een verklaring op macro niveau

De neoklassieke verklaring is een economische benadering en behoort tot een van de meest dominante theoretische verklaringen van internationale migratie. Volgens deze theorie leiden reële loonverschillen tussen landen, tot twee 'stromen' die voor een nieuw internationaal evenwicht zorgen, waarbij de reële lonen in *alle* landen op hetzelfde niveau komen te liggen (Jennissen, 2011). De eerste, fysieke stroom betreft laagopgeleide arbeidsmigranten van landen met lage lonen naar landen met hoge lonen. De tweede stroom betreft de kapitaalstroom van landen met hoge lonen naar landen met lage lonen. Deze kapitaalstroom bestaat voornamelijk uit arbeidsintensief industrieel kapitaal en wordt vergezeld door hoogopgeleide arbeidsmigranten (Jennissen, 2011). Arbeidsmigratie wordt binnen de neoklassieke opvatting dan ook gezien als een tijdelijk verschijnsel, totdat er als het ware geen economische prikkel meer is om te migreren.

De neoklassieke theorie is voor een groot deel een dekkende migratieverklaring, omdat ook niet-economische factoren zoals psychologische aspecten en de fysieke veiligheid die migratiebeslissingen

beïnvloeden, toch in zekere zin behandeld worden als zijnde economische factoren. Psychologische aspecten zijn bijvoorbeeld te onderscheiden in psychologische *kosten* (gescheiden van familie en vrienden zijn) en psychologische *baten* (nieuwe ervaringen opdoen of juist herenigd worden met familie of vrienden).

2.1.1 Ravenstein's Laws of Migration

Met zijn werk heeft Ravenstein (1885) de basis voor bovenstaande neoklassieke verklaring gelegd. Hij stelde onderstaande zeven wetten op.

1. Binnenlandse migranten(groepen) reizen over relatief korte afstanden. De migratie ontwikkelt zich tot een 'stroom' van mensen die naar de '*great centres of commerce and industry*' trekken. Deze stroom is een reflectie van het aantal mensen in het gebied van herkomst, als wel van het aantal mensen in het gebied van bestemming.
2. De tweede wet vloeit voort uit de eerste, namelijk dat alle inwoners van een ruraal gebied zullen verhuizen naar een aangrenzend, snel groeiend dorp of stadje. Als dit gebeurt en de migranten als het ware 'geabsorbeerd' worden door omringende dorpen, is er sprake van rurale ontvolking. Deze rurale gebieden worden dan aantrekkelijk voor migranten die van nog verder komen. Het almaar groeiende dorp (of stad) wordt uiteindelijk een centraal punt voor migratie vanuit het hele land.
3. Het proces van absorptie (zich vestigen in bepaalde gebieden) vindt plaats ten koste van 'dispersie' (het wegtrekken van mensen uit bepaalde gebieden).
4. Hieruit vloeit de stelling voort dat elke 'stroom' van migratie een tegengestelde 'stroom' produceert.
5. Lange –afstand migranten migreren meestal naar de grote centra van handel en industrie.
6. Mensen uit rurale gebieden migreren vaker dan inwoners van dorpen of steden.
7. Vrouwen migreren vaker dan mannen (Ravenstein, 1885 in; Samers, 2010).

Hierbij introduceerde Ravenstein (1885) het '*push-pull mechanisme*'. Dit mechanisme veronderstelt dat mensen vertrekken uit een gebied door factoren die hen als het ware 'wegduwen'. Deze pushfactoren zijn bijvoorbeeld werkloosheid, armoede en lage lonen. Mensen vertrekken vervolgens naar gebieden die zij aantrekkelijker vinden vanwege bepaalde gunstigere leefomstandigheden, de zogenaamde pullfactoren. Deze kunnen bijvoorbeeld zijn meer werkgelegenheid of hogere lonen. Ravenstein (1885) ziet het streven naar economische verbetering door het individu, als primaire oorzaak voor migratie. Hierbij overheerst een economisch, deterministische denkwijze, waarbij er vanuit gegaan wordt dat motieven al grotendeels vastliggen en voor bijna alle migranten zullen gelden. Daarbij stelt Ravenstein (1885) wel het individu centraal. De aandacht voor de invloed van

persoonlijke kenmerken op migratie daarvan kan getypeerd worden als ‘methodologisch individualisme’ (Samers, 2010). Hierbij wordt het individu gezien als centrum van analyse. Hoewel Ravenstein (1885) dus uitgaat van het individu, is zijn theorie toch een macro verklaring. Dit omdat hij het rationele streven naar betere economische omstandigheden door het individu, als belangrijkste migratiemotief ziet en er vanuit gaat dat dit motief voor *alle* typen migranten geldt, zodat een macrotheorie gevormd kan worden.

Het werk van Ravenstein (1885) mag inmiddels klassiek genoemd worden. En hoewel in zijn werk expliciete theoretische onderbouwing ontbreekt en de wetten vooral gebaseerd zijn op empirisch materiaal, zijn er toch een aantal opvallende punten uit zijn werk die tegenwoordig door onderzoekers (weer) aangehaald worden of (weer) gezien worden in de praktijk. Deze punten benoem ik hieronder.

2.1.2 *Streven naar economische verbetering*

Het streven naar economische verbetering is en blijft een belangrijk motief van vele moderne migranten (Samers, 2010). Dit kan benoemd worden, zonder hierbij te vervallen in een strikt economisch, deterministische denkwijze, waarbij het economische motief als enige verklaring wordt gezien en waarbij geen rekening wordt gehouden met persoonlijke factoren en de thuissituatie die het besluit beïnvloeden. Castles & Miller (2003) stellen dat hoewel de huidige, internationale migratie niet simpelweg het resultaat is van (verwachte) verschillen in lonen tussen landen en verschillende, gunstigere, toekomstperspectieven, het wel absoluut vaststaat dat economische factoren als werkloosheid, zeer lage lonen, slechte en/of gevaarlijke arbeidsomstandigheden, motieven kunnen zijn voor migratie.

2.1.3 *Ravenstein’s migranttypen*

Ravenstein (1885) maakt als eerste melding van verschillende typen migranten. Hij onderscheidt achtereenvolgens: ‘*short-distance migrants*’, ‘*stage-migrants*’, ‘*long-journey migrants*’ and ‘*temporary migrants*’. Door dit onderscheid te maken voorkomt hij dat alle migranten en alle motieven, over één kam gescheurd worden. Hij trekt geen onjuiste conclusies over individuen op basis van het bestuderen van een groep mensen. De zogenaamde *ecological fallacy* wordt zo voorkomen. Door deze feitelijke diversiteit is het tevens onmogelijk om tot één geldige migratietheorie te komen. Het onderscheid dat Ravenstein (1885) maakte, biedt nog altijd een actuele basis voor huidige migranttypen. De *short-distance migrant* reizend over korte afstanden, kan tegenwoordig herkend worden in migranten die over relatief korte afstanden migreren, hoewel

ze hierbij zeer wel de nationale grenzen kunnen passeren.

De *stage migrant* werd destijds beschouwd als iemand die van punt A naar punt B reisde en weer terug. Tegenwoordig bestempelen we dit type migrant als 'circulaire migrant' (Engbersen et al., 2013). Circulaire migranten werken gedurende een bepaalde periode op een andere plek, of in een ander land dan waar zij wonen en keren vervolgens periodiek terug. Een Nederlands voorbeeld hiervan zijn de Poolse seizoensarbeiders die hier alleen gedurende de zomermaanden werken. *Temporary migrants* verblijven slechts tijdelijk in een nieuw gebied. Deze migranten, veelal jonge mensen zijn door Engbersen et al. (2013) getypeerd als *footloose* migranten. Engbersen (2001) merkt in deze context op dat moderne migratie *meestal* tijdelijk van aard is, behalve onder vestigingsmigranten en transnationale migranten. De *long journey migrants* kwamen vaak van ver en vestigden zich in 'grote centra met veel handel en industrie'. Dit soort migranten typeren wij nu als *internationale arbeidsmigranten*, welke vaak werken in grote steden.

2.1.4 Migranten in global cities

Het werk van Saskia Sassen (2006) laat ons zien dat het overgrote deel van de migratiestroom verloopt van het armere zuiden (*the global south*) naar rijkere, noordelijkere landen. Sassen (2006) stelt dat '*global cities*', de moderne equivalenten van Ravenstein's '*great centres of commerce and industry*', veel migranten aantrekken vanwege de specifieke mogelijkheden op de arbeidsmarkten aldaar. Er is veel werkgelegenheid op de arbeidsmarkt van *global cities* zoals Amsterdam vanwege het feit dat hogere dienstensectoren van de arbeidsmarkt, zoals hoofdkantoren van multinationals, daar gevestigd zijn. In lijn met de polarisatiethese, zorgt dit tevens voor veel werkgelegenheid in de lagere sectoren van de arbeidsmarkt (Sassen, 2006). Het werk in de lagere dienstensectoren wordt voornamelijk door (illegale) immigranten gedaan, mede vanwege de voor Europeanen relatief lage lonen, waardoor het voor hen onaantrekkelijk is om te werken (Mills et al., 2010).

Tevens veronderstelt Sassen (2006) dat *global cities* veel werkgelegenheid bieden voor migranten om de leefstijl van de hoger opgeleiden aldaar te ondersteunen. Hierbij moet gedacht worden aan werk dat voornamelijk door vrouwelijke migranten wordt gedaan zoals het werken als au pair/nanny of als 'moderne bediende': werken als privéschoonmaakster annex kinderoppas in Westerse gezinnen waarvan beide ouders full time werken.

Ravenstein (1885) onderschatte de rol van vrouwelijke migranten destijds niet. Dit is opmerkelijk te noemen omdat in de eeuw daarna nauwelijks meer over de rol en ervaringen van vrouwelijke migranten werd gerept (Morakvasic, 1984). Tegenwoordig zien we terug dat vrouwelijke migranten op Westerse arbeidsmarkt oververtegenwoordigd zijn in de gezondheidszorg of bij kinderopvang

(Mills et al., 2010). Daarbij zien we een slechtere arbeidsmarktpositie voor vrouwen, waarbij zij bijvoorbeeld structureel minder betaald krijgen voor hetzelfde werk dan mannen.

2.1.5 Uitwerking push en pull factoren

De klassieke push en pull factoren beschreven door Ravenstein (1885) werden later uitgewerkt door Everett Lee (1969). Push factoren die hij toevoegt, zijn: overbevolking, armoede, politieke onderdrukking, oorlog en milieuproblematiek zoals het opraken van natuurlijke hulpbronnen of erosie van landbouwgrond. Toegevoegde pull factoren zijn: meer kans op werk, een hogere levensstandaard, (betere) medische voorzieningen, een neutraal politiek klimaat en handel in goederen.

Push en pull factoren worden nog steeds gebruikt om migratie vanuit armere regio's en landen naar de rijkere gebieden te verklaren, voornamelijk in de neoklassieke theorieën (Samers, 2010).

Dit is ietwat ongenueanceerd te noemen omdat er zowel in het gastland als het land van herkomst, vaak een reeks gelijktijdige sociale processen spelen en het een samenspel van deze factoren is, dat iemand doet besluiten te emigreren. Er zijn veel elementen in het spel bij het keuzeprocess en deze zijn onmogelijk te verdelen in meetbare variabelen, of tot een overkoepelende theorie die altijd en voor alle typen migranten geldig is. In de meeste gevallen is het niet helemaal helder wanneer een element beschouwd kan worden als zijnde een push of pull factor, zoals bijvoorbeeld bij de *footloose* migranten, welke geen duidelijke reden hebben voor hun migratie.

2.2 Kritische nuancering

Migratie blijkt ook van niet-economische motieven afhankelijk te zijn, zoals de afstand tussen herkomst- en vestigingsgebied, de leeftijd en het opleidingsniveau van de migrant, stelt Clark (1982). Ook stelt hij dat macromodellen te weinig aandacht hebben voor persoonlijke kenmerken van migranten. Micromodellen daarentegen, richten zich op individuele kenmerken bij migratie. Tegenwoordig gaan microtheorieën er meer vanuit dat een individu keuzes maakt die niet altijd berusten op het enkel behalen van zoveel mogelijk economisch voordeel.

Massey (2003) stelt dat motieven voor migratie veel complexer zijn dan de neoklassieke, economisch gedetermineerde theorie veronderstelt. Hij benadrukt dat het niet het gebrek aan economische groei en onderontwikkeling in het herkomstland zijn die migratie aandrijven. Hij stelt dat het juist de ontwikkeling van die landen is, welke migratie in gang zet. Wills et al. (2010) tonen eveneens aan dat internationale migratie gedomineerd wordt door middenklasse migranten, het zijn niet de minst ontwikkelde en armste landen die de meeste migranten voortbrengen. Relatieve deprivatie is hierbij

het verklarende concept (Stark & Taylor, 1989). Door economische en technologische ontwikkeling kunnen mensen ontworteld raken van hun traditionele leefwijzen en kennis nemen van de rijkdom in de rest van de wereld. Door te werken bij grote multinationals komen ze in contact met de Westerse cultuur (Sassen, 2006). Zij voelen zich relatief achtergesteld omdat ze zien hoe mensen in andere, rijkere landen leven. Migratie naar een Westers land gaat tengevolge tot de reële keuzemogelijkheden behoren. Sassen (2006) toont daarbij een significant verband aan tussen migratie uit ontwikkelingslanden, naar landen die grote multinationals in de desbetreffende ontwikkelingslanden hebben. De optie voor een bepaald land wordt sterk gevormd door de 'nationaliteit' van fabrieken of bedrijven waar mensen werken. Op deze wijze worden aspiraties gecreëerd en komen buiten de traditionele leefomgeving te liggen. Migratie wordt gezien als middel om deze hogere aspiraties te kunnen vervullen.

2.3 Sociale verklaringen op het meso- en micro niveau

Internationale migratie is ingebed in sociale netwerken. Meestal wordt de beslissing om te emigreren in samenspraak met de familie genomen en uitgevoerd met behulp van het sociale netwerk (Engbersen, 2001). De sociale context van de migrant wordt in deze benaderingen gezien als belangrijk verklarend element bij het voortbestaan van internationale migratie. Met sociale context wordt bedoeld de samenleving waarin de potentiële migrant leeft en zijn of haar huishouden. Deze context is van invloed op het migratiepatroon. De rol van de samenleving als reden om over te gaan tot migratie wordt uitgewerkt aan de hand van het concept relatieve deprivatie (Stark & Taylor, 1989). In samenlevingen met relatief grote economische ongelijkheid, zoals ook Brazilië, wordt door inwoners mogelijk eerder voor internationale migratie gekozen omdat zij zich relatief achtergesteld voelen. Het hebben van onvoldoende inkomen, maar ook het risico op een toekomstig ontoereikend inkomen kan ervoor zorgen dat (enkele) leden van de familie migreren. Dit is zoals gesteld vaak tijdelijk. Door het overmaken van geld (*remittances*) naar achtergebleven familie kunnen migranten het risico op een te laag inkomen beperken (Wills et al., 2010).

2.3.1 Sociale netwerk theorie

De sociale netwerk theorie kan gezien worden als een verklaring op het mesoniveau (Faist, 1997). Het is namelijk geen microtheorie die zich *enkel* richt op de individuele kenmerken bij het voortbestaan van migratie. Analyse op mesoniveau houdt in dat individuele beslissingen van migranten geanalyseerd worden in relatie tot de netwerken waar ze deel van uitmaken. Beslissingen op individueel niveau, binnen het huishouden, binnen families of gemeenschappen, verklaren het

voortbestaan van migratie. Faist (1997) verbindt het macro- en micro- niveau van analyse door de concepten *sociaal kapitaal* en *sociale banden*. Sociaal kapitaal definieert hij als zijnde hulpmiddelen die individuen kunnen mobiliseren via sociale banden en die het mogelijk maken voor individuen om samen te werken in netwerken en/of hen in staat stellen hun doelen te behalen. Sociale banden zijn als een voortdurende reeks van inter-persoonlijke transacties waaraan mensen gedeelde interesses, verplichtingen, afspraken, herinneringen en voorspellingen verbinden (Faist, 1997). Het is voor migranten lastig sociaal kapitaal te verplaatsen naar het buitenland. Zij vertrekken immers vaak individueel of met het eigen gezin. Maar zodra de eerste migranten zich vestigen en het sociale netwerk zich uitbreidt, ontstaat er in het bestemmingsland meer sociaal kapitaal waarvan andere migranten, via hun sociale banden gebruik van maken. Dit leidt volgens Faist (1997) tot opeenvolgende migratiestromen, of wel kettigmigratie. Door het langdurig bestaan van migratiestromen tussen bepaalde gebieden en/of landen kunnen daar zogenaamde migrantennetwerken ontstaan.

Onderzoek naar sociale netwerken wordt bekeken vanuit het zogenaamde '*migration systems*' paradigma (Massey et al., 1987). Hierbij wordt gelet op de historisch gewortelde en op netwerken gebaseerde, culturele, economische, politieke en sociale relaties tussen het land van herkomst en het bestemmingsland. Massey et al. (1993) definiëren sociale netwerken als structuren die migranten, vorige migranten en mogelijke migranten, aan elkaar verbinden, zowel in het land van herkomst als in het bestemmingsland. Netwerken worden gezien als mediërend tussen structurele sociale processen die gaande zijn in het thuisland en de individuele wens om te migreren. Sociale netwerken verbinden op die wijze de persoonlijke en sociale redenen om te migreren (Goss & Lundquist, 1995). Een persoon kan bijvoorbeeld het verlangen hebben om te emigreren en een sociaal netwerk kan daarbij praktische hulp bieden. Netwerken kunnen ook ontstaan vanwege sociale processen die plaatsvinden in een land, bijvoorbeeld als reactie op politieke onderdrukking.

Migrantennetwerken kunnen bestaan uit hechte familiale en/of vriendschappelijke banden. Soms zijn netwerken slechts gebaseerd op een gemeenschappelijke perceptie van cultuur of etniciteit. Voor het ontstaan van zowel de hechte als de zwakke relaties, is een zekere mate van wederzijds vertrouwen vereist (Tilly, 2007). Krissmann (2005) benadrukt de rol van de zwakkere relaties in het sociale netwerk, welke kunnen bestaan uit werkgevers, sociale media, ambtenaren, overheidsinstellingen, mensenhandelaren en andere tussenpersonen. Met tussenpersonen worden mensen bedoeld die hulpvolle informatie betreffende migratie op internet zetten en die niet perse tot een migrantengemeenschap behoren. Door het internet en diverse sociale media kunnen mogelijke migranten in contact komen met onbekende immigranten in het gastland van hun keuze

(Van Meeteren et al., 2013). Sociale netwerken bieden dus niet alleen financiële steun en hulp bij het tot stand komen van migratie, zij dragen ook sterk bij aan het vestigingsproces en het voortduren van migratie (Massey et al., 1993). Van Meeteren et al. (2013) tonen aan dat hoewel de sociale netwerktheorie vooral bruikbaar is bij het verklaren van *arbeidsmigratie*, deze theorie niet uitsluitend is voor het verklaren van toenemende student- en/of huwelijksmigratie. Daarbij hebben zij aangetoond dat er onder de Braziliaanse migranten in Amsterdam geen sprake is van een hecht, sociaal netwerk en dat de sociale en juridische status daarbij sterk segregerende factoren zijn.

2.3.2 Institutionele theorie

Bij migratie spelen de pioniers, de eerste vertrekkers een belangrijke rol omdat zij de meeste risico's lopen en hoogste kosten dragen. Zij zetten als het ware het migratieproces in gang. Vaak wordt gesteld dat volgende migranten kunnen steunen op het al aanwezige netwerk en daardoor lagere kosten en risico's hebben. Op die manier wordt het migratieproces aangewakkerd en wordt het steeds aantrekkelijker en makkelijker om te migreren. De netwerken worden daardoor groter, sterker en beter. Er is sprake van een zelfversterkend proces (Samers, 2010).

Het sociaal kapitaal in het bestemmingsland groeit, waarbij ook migranten met zwakke banden van profiteren. Gezinshereniging wordt vaak verondersteld toe te nemen, waardoor ook de sterke banden als het ware verplaatst worden naar het bestemmingsland. Als dit gebeurt is er sprake van *kettingmigratie*. Dit lijkt sterk op het door Massey (1993) beschreven proces van '*cumulative causation*'. Dit houdt in dat iedere migrant, de sociale context verandert waarin latere beslissingen worden genomen en vaak op zo'n manier dat migratie waarschijnlijker wordt.

Hoe omvangrijker dit soort sociale netwerken zijn, hoe meer kans er is op *institutionalisering* en hoe minder de netwerken zullen worden beïnvloed door nationaal beleid en economische factoren (Jennissen, 2011). Volgens de institutionele theorie zullen zowel *profit* als *non-profit* organisaties zich inzetten voor migranten om hen van huisvesting te voorzien, informatie te verschaffen over arbeidscontracten, medische en juridische zorg, (vervalste) documenten en (clandestien) transport verschaffen en daarbij bieden ze ook ontspanning en emotionele steun (Massey, 1993). Zowel de netwerktheorie als de institutionele theorie maken inzichtelijk dat migrantenstromen kunnen blijven groeien, ondanks dat de aanvankelijke prikkel of push factor om te emigreren is afgenomen.

De migrantennetwerken *an sich*, zijn dan tot motieven voor migratie verworden (Massey, 1993).

Maar om internationale migratie op lange termijn te kunnen verklaren, moeten push factoren wel aanwezig zijn.

Resumerend, het werk van Ravenstein (1885) behoort tot de deterministische, macroverklaringen. Zijn methodologisch individualisme waarbij het individu als centrale actor gezien wordt, is evenwel terug te zien bij de sociale netwerk theorieën, welke zich richten op het meso- en micro aggregatieniveau bij de verklaring van internationale migratie. Deze sociale verklaringen gaan uit van een grote invloed van het sociale netwerk *van het* individu bij migratie.

Het persoonlijke migratiemotief is nog steeds van groot belang bij de verklaring van het voortbestaan van migratie, maar de toegang tot en beschikking over een sociaal netwerk kan het migratieproces sterk beïnvloeden. Het sociale netwerk kan zeer wel faciliterend werken mits het goed inzetbaar is, maar het migratieproces kan er ook door bemoeilijkt worden als er geen hulp beschikbaar is terwijl dat wel noodzakelijk is.

2.4 Het Nederlands immigratiebeleid

In deze paragraaf beschrijf ik de invloed van het Nederlands immigratiebeleid op Braziliaanse migratie. Het beleid is van invloed op het *aantal* Brazilianen dat naar Nederland komt. Het is van belang hierbij te vermelden dat niet *alle* migranten worden beïnvloed door het immigratiebeleid. Sommige Braziliaanse migranten kunnen zich als EU-burger vrij vestigen in Nederland vanwege een dubbele, deels Europese nationaliteit. Het Nederlands beleid kan alleen invloed uitoefenen op mensen die niet over de nationaliteit van een EU-lidstaat beschikken. Daarnaast kunnen internationale verdragen, het nationale restrictieve toelatingsbeleid grotendeels onmogelijk maken (Jennissen, 2011). Nederland is een welvarende verzorgingsstaat en daarom zeer aantrekkelijk voor migranten. Van nature bestaat er een spanningsveld tussen uitgebreide verzorgingsstaten en immigratie (Van der Plaat, 2012). De solidariteit van het collectief kan immers bedreigd worden en daardoor ontstaat de neiging tot het vormen van een exclusieve *'ingroup'*. Het opnemen van immigranten kan de financiering van de verzorgingsstaat bemoeilijken.

Het Nederlands immigratiebeleid is restrictief van aard te noemen. Sinds 1951 bestaat er politieke consensus over een restrictief Nederlands immigratiebeleid. Doornik et al. (1997) formuleren het als volgt: *'Immigration should be in the interests of Dutch society, or should serve humanitarian principles, and otherwise should take place as little as possible.'*

Hoe restrictiever beleid is, hoe waarschijnlijker het is dat het aantal illegalen toeneemt, paradoxaal genoeg. Een groter aantal uitgeprocedeerde asielzoekers zal in de illegaliteit terecht komen en meer vluchtelingen nemen direct de illegale route (Jennissen, 2011). Tevens wordt de rol van het sociale netwerk bij het omzeilen van dit strikte beleid groter en biedt het hulp bij het organiseren van de

emigratie en het vestigingsproces (Castles, 2004; Van Meeteren et al., 2013).

Brazilianen moeten in toenemende mate aantonen dat zij een retour vlucht hebben geboekt, een hotel reservering of verblijfsadres hebben en aantoonbaar genoeg financiële middelen moeten hebben om zichzelf te onderhouden gedurende het verblijf (Van Meeteren, 2013).

Hoewel het dus relatief makkelijk is om op een toeristenvisum het land in te komen, is het voor migranten die komen om te trouwen met een Nederlandse man of vrouw iets gecompliceerder; zij moeten namelijk een taal- en integratie test doen voordat zij toestemming hebben om naar Nederland te migreren (Roggeveen & Van Meeteren, 2013).

Als Braziliaanse migranten de duur van hun verblijfsvisum overschrijden, verblijven zij illegaal in Nederland. Indien zij weer terug gaan naar Brazilië en daarbij gecontroleerd worden, krijgen ze een zogenaamd 'licht inreisverbod'. Ze hoeven in principe geen boete te betalen (IND, 2014).

Waarschijnlijk wordt het daarna moeilijker om Nederland legaal binnen te komen.

Braziliaanse studenten met een verblijfsvergunning voor de studie mogen na afronding daarvan nog drie maanden in Nederland blijven, voor de administratieve afronding van de opleiding. Als de verblijfsvergunning verloopt en de student vraagt geen andere verblijfsvergunning aan, dan moet hij/zij binnen vier weken Nederland verlaten (IND, 2014). Als iemand werk vindt na afronding van de studie, kan diegene in aanmerking komen voor een andere verblijfsvergunning. Indien een student zijn studie op bachelor- of masterniveau heeft afgerond of is gepromoveerd aan een erkende Nederlandse onderwijsinstelling, dan kan diegene in aanmerking komen voor een zoekjaar. Dit houdt in dat men na afloop van de studie nog één jaar in Nederland mag blijven om een baan te zoeken als zijnde kennismigrant. Trouwen met een Nederlandse man of vrouw is ook een manier om legaal in Nederland te kunnen verblijven.

In 1998 werd de Koppelingswet ingevoerd, welke stelt dat migranten zonder een legale verblijfsvergunning geen recht hebben op overheidsvoorzieningen. Deze wet is aangenomen om illegale migranten te ontmoedigen naar Nederland te komen. Maar een strenger beleid zorgt juist voor meer (illegale) migranten omdat het moeilijk, duur en risicovol is om heen en weer te reizen. Migrant die vanwege humanitaire redenen zouden moeten worden toegelaten volgens het Nederlands beleid, worden echter steeds vaker benadeeld. De definitie van wie zou moeten worden toegelaten, versmalt (Doormenik et al., 1997).

Illegale migratie blijkt zeer moeilijk tegen te houden door wetten die voor migranten die niets te verliezen hebben, niet bijster veel betekenis hebben. Landen proberen daarom zo onaantrekkelijk mogelijk te worden voor illegale migranten. Hierbij zoeken overheden de mazen van de wet en mensenrechten op (Van der Plaat, 2012). Dit leidt tot schrijnende situaties in Nederland waarbij

illegalen wel recht hebben op medische voorzieningen, maar hiervoor moeten betalen, maar niet mogen werken. Massey (2003) toont aan dat migranten vaak hun economisch kapitaal willen vergroten, een klassieke pull factor, maar dat ze vervolgens terug willen keren naar hun geboorteland. Lage lonen schrikken hen niet af, want relatief gezien zijn deze zeer hoog voor migranten uit ontwikkelingslanden. Strenge controles en beleid deren migranten eveneens niet omdat zij migratie zien als een eenmalige kans, waarbij ze niets te verliezen hebben. Het huidige Europese (en Amerikaanse) beleid mist dus zijn doel, volgens Massey (2003) en Jennissen (2011).

Er is tegenwoordig sprake van beleidsconcurrentie tussen landen. Het gaat hierbij met name om kennismigranten, welke overal ter wereld zeer gewild zijn omdat ze de nationale economie kunnen versterken. Ook Nederland kwam door de dreigende vergrijzing in de jaren '90 tot het besef dat migratie in een bepaalde mate noodzakelijk was voor het versterken van de kenniseconomie. In 2004 werd daarom de wet met betrekking tot toelating van hoger opgeleide kennismigranten versoepeld. Hoog opgeleide migranten worden hierbij eerder toegelaten dan laag opgeleide migranten. Arbeidsmigratie in het huidige tijdperk heeft betrekking op zowel hoger *als* lager opgeleide migranten en deze wordt met name bepaald door de *vraag naar arbeid* in rijke bestemmingslanden (Jennissen, 2011).

Het beleid is van invloed op het aantal migranten dat in een land wordt toegelaten, de juridische status die wordt toegekend met daarbij de gevolgen voor de arbeidsmarktpositie, het gebruik maken van publieke voorzieningen en de positie in het sociale netwerk. Het migratiebeleid kan de rol van sociale netwerken aantasten voor specifieke groepen migranten (Zell & Skop, 2011). Voor de Brazilianen in Amsterdam blijkt een verschillende juridische status, een scherp verdelende factor te zijn in het sociale netwerk stellen Van Meeteren et al. (2013). Deze verschillen leiden tot een gebrek aan vertrouwen in elkaar en het netwerk wordt daardoor minder stabiel. Mensen zijn vooral gericht op werken, het behalen van persoonlijke doelen en minder op het sluiten van vriendschappen. Daarbij is het moeilijk om in korte tijd vertrouwen op te bouwen, dit proces heeft juist tijd nodig.

2.5 Migranttypen

Verschiedende migranttypen worden in relevante literatuur beschreven. Ravenstein (1885) was de eerste die dit deed. Van Meeteren & Pereira (2013) hebben onderzoek gedaan naar migratiemotieven van Brazilianen. Op basis van het hoofdmotief dat achtereenvolgens kan zijn: werk, studie, ervaring of familie, onderscheiden zij de volgende typen migranten: arbeidsmigranten, studiemigranten, ervaringsmigranten en familiemigranten. Deze hoofdtypen bestaan weer uit meer

genuanceerde subtypen, zie onderstaande tabel 2.1.

Tabel 2.1: Hoofdmotieven van Braziliaanse migranten.

Hoofdmotief →	Type migrant
WERK	Laag opgeleide arbeidsmigrant Hoog opgeleide kennismigrant
STUDIE	Studenten Taal migrant
ERVARING	Avonturier
FAMILIE	Familiehereniging migrant Huwelijks migrant

Bron: Van Meeteren & Pereira (2013).

Tabel 2.1 laat zien dat het hoofdmotief leidt tot *verschillende* typen migranten en dat hierin nuances bestaan. Het hoofdmotief ‘werk’ bijvoorbeeld, leidt in dezen tot type *arbeidsmigrant*. Maar tussen arbeidsmigrant bestaan grote verschillen. Er zijn namelijk de laag opgeleide arbeidsmigrant en de hoog opgeleide kennismigrant. In de analyse behandel ik de verschillende typen gebaseerd op hoofdmotief.

2.6 Migratiepatronen

In deze paragraaf maak ik een analytisch onderscheid tussen verschillende migratiepatronen. Migratie kan direct verlopen, of gefaseerd. Een directe overkomst houdt in dat mensen zonder (korte) verblijven in andere landen, direct naar het bestemmingsland komen. Gefaseerde patronen bestaan in verschillende vormen. Migranten verblijven bijvoorbeeld om uiteenlopende redenen, eerst een periode in een ander land en komen dan om wederom diverse redenen naar Nederland. Sommige migranten gaan een aantal keer op vakantie in Nederland, of bezoeken familie en/of partner, en besluiten daarna definitief te willen blijven. Weer anderen blijven in Nederland omdat zij geen toegang kregen tot andere landen en sommigen worden daarbij naar Nederland gestuurd (Van Meeteren, 2013). Migratiepatronen worden bepaald door ‘migratiestrategieën’ volgens Grabowska-Lusinka (2009). De term *migratiestrategie* wordt gedefinieerd als een bepaalde levensovertuiging gericht op het bereiken van persoonlijke doelen. Engbersen et al. (2013) onderscheiden in hun typologie de volgende vier migratiepatronen met achterliggende strategieën.

1. Seizoensgebonden circulatie: deze strategie is van toepassing op veelal laag opgeleide *circulaire migranten* die een seizoen of aantal maanden werken in de landbouw, horeca of de bouw.
2. Zich permanent willen vestigen: deze strategie is van toepassing op de *vestigingsmigranten*. In de meeste gevallen zijn dit hoger (of middelhoog) opgeleide mensen die werkzaam zijn in de IT-sector, biotechnologie of de financiële sector.
3. Langdurig willen verblijven in het gastland: deze strategie is karakteristiek voor *transnationale arbeidsmigranten* die gedurende lange tijd in het gastland verblijven maar welke sterke banden onderhouden met het land van herkomst, soms vanwege nog aanwezige familie daar.
4. Onvoorspelbare intenties: deze strategie is van toepassing op meestal hoog opgeleide, jonge vrijgezellen of koppels, de *'footloose' migranten* die tijdelijk in een ander land willen wonen onderwijl alle opties open houdend wat betreft terugkeren, blijven, of naar een ander land vertrekken. Deze groep heeft weinig familieverplichtingen in het gastland en is werkzaam in diverse sectoren (Engbersen et al., 2103).

2.7 Theoretische verwachtingen

Op basis van de literatuurbespreking in dit hoofdstuk zijn de volgende theoretische verwachtingen geformuleerd.

Motieven zullen veranderen gedurende het verblijf omdat de mens veranderlijk van aard is. Iemand komt bijvoorbeeld als avonturier of student en besluit vervolgens hier te willen blijven werken of wordt verliefd en trouwt met een Nederlander. Op die manier wordt de migrant vervolgens getypeerd als zijnde een ander type, dan waar het oorspronkelijke migratiemotief mee samen hing. Middels de analyse van het kwantitatieve materiaal verwacht ik meerdere motieven te vinden, naast het genoemde hoofdmotief. Door het kwalitatieve materiaal als illustratie te gebruiken zal een verhelderend beeld worden geschetst over hoe motieven zich vormen en hoe ze kunnen veranderen. Niet alle migranten zullen het immigratiebeleid als beperkend ervaren. Personen die hier langer dan drie maanden legaal willen verblijven en/of werken maar (nog) geen legale status hebben, zullen wel de restrictieve invloed van het beleid ervaren. Deze personen zullen hun sociale netwerk inzetten om hier (nogmaals) te komen, te werken en te blijven wonen en eventueel om later de legale verblijfsstatus te verwerven. Ik verwacht via het kwalitatieve materiaal diverse strategieën te vinden, die migranten toepassen om het beleid te omzeilen. Verondersteld wordt dat laag opgeleiden vaker dan hoog opgeleiden, direct naar Nederland zijn gekomen. Mogelijk omdat laag opgeleiden over minder financiële middelen beschikken om het bestemmingsland vaker te bezoeken en vanwege het

al verzekerd zijn van een baan hier.

De afgelopen jaren is de Braziliaanse migratie naar Nederland sterk toegenomen. De literatuur geeft als verklaring voor deze aanhoudende migratie voornamelijk de faciliterende functie van het migrantennetwerk. De sociale netwerktheorie is vooral verklarend bij arbeidsmigratie stellen Van Meeteren et al. (2013) en verwacht wordt dan ook dat er verschillen zijn tussen de typen migranten, bij het gebruik maken van het sociale netwerk. Laag opgeleide en illegaal verblijvende migranten maken mogelijk meer gebruik van het sociale netwerk bij het migratieproces, dan hoog opgeleide typen migranten, zoals studenten. Ik onderzoek daarom in dit licht de invloed van het opleidingsniveau en de verblijfsstatus bij het gebruik maken van het sociale netwerk. Ik verwacht dat laag opgeleide migranten niet of minder goed op eigen kracht het migratieproces in gang kunnen zetten en vaker hulp nodig hebben bij verschillende zaken zoals het vinden van huisvesting en een baan. Tevens verwacht ik dat illegaal verblijvende migranten vaker zullen terugvallen op steun van het sociale netwerk dan legaal verblijvende migranten omdat zij geen toegang hebben tot legale kanalen ter ondersteuning.

Migratiemotieven leiden tot een bewuste keuze voor een bepaald land of bepaalde stad, waarbij gehoopt wordt de persoonlijke doelen te kunnen vervullen en vormen zo deels het migratiepatroon. Massey (2003) stelt dat klassieke push en pull factoren niet afdoende zijn om migratiepatronen volledig te kunnen verklaren. Er zijn namelijk altijd meerdere factoren die meespelen bij het migratieproces. Volgens Massey (2003) zijn groeiende aspiraties een belangrijke reden om migratie te overwegen. Stijgende verwachtingen ontstaan doordat mensen via het werk, sociale media of via eerdere migranten in contact komen met de Westerse levensstandaard. Vanwege de grote afstand en de (financiële) moeite die het bepaalde migranten kost om naar Nederland te komen, wordt verondersteld dat sommigen sterk geloven in de economische voordelen die hier te behalen zijn en dat de Amsterdamse arbeidsmarkt bepaalde niches bevat, die specifiek de Braziliaanse migranten aantrekt. Daartoe wordt onderzocht in welke sectoren Brazilianen werkzaam zijn en in welke mate daar andere Brazilianen werken.

Ik verwacht dat een groot deel van Braziliaanse migranten naar Amsterdam is gekomen vanwege de klassieke pushfactor; het streven naar economische verbetering. Dit omdat Brazilië in verhouding met Nederland een zeer arm land is en vanwege het immigratiebeleid waarbij Brazilianen op een toeristenvisum relatief makkelijk en legaal Nederland in kunnen komen. Hoog opgeleide migranten zullen daarbij vaker over de legale verblijfsstatus beschikken dan laag opgeleide immigranten. Dit vanwege de sectoren waarbinnen zij werkzaam zijn; hoog opgeleide migranten werken vaker in sectoren waarbij de legale status een vereiste is.

2.8 Probleemstelling

Brazilië is zoals gesteld geen typisch ontwikkelingsland dat *alleen* maar grote armoede kent. Het is juist een land in economische opkomst en tevens een land waarin de sociale ongelijkheid zeer groot is. In dit onderzoek ga ik verder in op de diversiteit van migratiemotieven en de *verschillen* in migratiepatronen per migranttype, zoals gedefinieerd door van Meeteren & Pereira (2013). Zij onderscheiden de arbeidsmigrant, de ervaringsmigrant, de studiemigrant en de familiemigrant. Hoewel Jennissen (2011) er ons op wijst dat de officieel geregistreerde motieven niet overeen hoeven te komen met werkelijke motieven en dat meerdere motieven eerder regel dan uitzondering zijn, wordt een indeling in migranttypen vaak gemaakt op basis van het hoofdmotief voor de migratie. Ik onderzoek of dit ook voor de Braziliaanse migranten in Amsterdam geldt.

Om na te gaan wat de rol is van de uit de literatuur beschreven determinanten die verondersteld worden bepalend te zijn voor migratie, analyseer ik in dezen voor de verschillende typen Braziliaanse migranten de migratiemotieven, migratiepatronen, de rol van het sociale netwerk bij migratie en de keuze voor Amsterdam. Dit leidt tot de centrale probleemstelling. 'Wat zijn de motieven van Braziliaanse migranten om zich (tijdelijk) te vestigen in Amsterdam, welke migratiepatronen zijn te onderscheiden en welke relatie bestaat er tussen de motieven en patronen?'

Met daarbij de volgende vier deelvragen:

1. *Wat zijn motieven van Braziliaanse migranten om naar Nederland te komen?*
2. *Welke migratiepatronen zijn te onderscheiden tussen de typen migranten?*
3. *Welke rol speelt het sociale netwerk bij de overkomst, verblijf en werk voor de verschillende migrantentypen en wat is de invloed van opleidingsniveau en verblijfsstatus?*
4. *Wat is de aantrekkingskracht van Amsterdam voor Braziliaanse migranten?*

2.9 Maatschappelijke en wetenschappelijke relevantie

Vanwege bovenstaande tegenstrijdige elementen te weten de voorspelde gunstige, economische toekomst voor Brazilië en het explosief groeiende aantal Braziliaanse migranten in Nederland, is het van belang meer inzicht te verwerven in deze groep. Wat trekt Braziliaanse migranten zo aan in Amsterdam, ondanks dat Brazilië een sterk opkomende economie is?

Braziliaanse migranten in Nederland zijn een nog relatief onderbelichte onderzoeksgroep, maar zij zijn wel sterk groeiend in aantal. Zij nemen dus een zekere plaats in op de arbeidsmarkt en binnen de Nederlandse samenleving, terwijl de 'traditionele' migrantenstromen van Turken, Marokkanen en Surinamers daarentegen afnemend zijn (Roggeveen & Van Meeteren (2013). Het is daarom van

belang om meer inzicht te verwerven in deze groep.

Daarbij is het zo dat het Nederlands immigratie- en integratiebeleid steeds strikter wordt en dit betekent waarschijnlijk dat sociale netwerken een grotere rol gaan spelen bij het faciliteren van het migratie- en vestigingsproces (Roggeveen & van Meeteren, 2013; Castles, 2004). Hierom is meer inzicht in mechanismen van sociale netwerken en migratiepatronen van deze groep van belang. Vanuit wetenschappelijk oogpunt is het doel van dit onderzoek de diversiteit aan migratiemotieven en bijbehorende migratiepatronen voor de verschillende typen Braziliaanse migranten te analyseren. Door middel van deze analyse wordt bijgedragen aan de beschikbare wetenschappelijke literatuur betreffende migratieprocessen van Brazilianen naar Nederland. Daarnaast wordt met dit onderzoek een dieper inzicht verworven in de belevingswereld van Braziliaanse migranten en hun keuze voor Amsterdam als woon- en werkstad.

3 Methode en onderzoeksaanpak

3.1 Onderzoeksmethode en dataverzameling

Dit onderzoek is deels theorie gestuurd als wel toetsend. Ook is het gedeeltelijk theorievormend naar een relatief nieuwe en explosief groeiende groep migranten in Nederland. Er wordt onderzocht welke elementen invloed hebben op het migratiepatroon. Daarbij wordt gekeken naar de invloed van het opleidingsniveau, de verblijfsstatus en geslacht op het migratiepatroon. Ook wordt het gebruik maken van het sociale netwerk onderzocht en de mogelijk verklarende aantrekkingskracht van Amsterdam als woon- en werkstad. Dit heeft vorm gekregen in onderzoeksvragen die allereerst op een kwantitatieve wijze zullen worden beantwoord aan de hand van data van de onderzoeksgroep THEMIS. Vervolgens worden deze antwoorden verhelderd en aangevuld met kwalitatieve data, eveneens verkregen via THEMIS. Deze stijl maakt het onderzoek tot een ‘mixed methods analyse’.

Het kwalitatieve deel bestaat uit de transcripten van 30 kwalitatieve diepte-interviews, gehouden met Braziliaanse migranten in Nederland, tussen januari en juni 2011. Deze 30 respondenten hebben niet meegedaan aan het survey onderzoek en behoren dus niet tot de 214 Braziliaanse respondenten daarvan. De vragen die gesteld zijn in zowel de kwalitatieve diepte-interviews als in het survey onderzoek, komen in hoge mate overeen en omvatten allen de attenderende begrippen zoals verwerkt in de deelvragen. Daarom zal het kwalitatieve materiaal een betekenisvolle en tevens verrijkende en illustrerende functie hebben.

De respondenten zijn gevonden via etnische en gemeenschapsorganisaties, kerken, netwerken van onderzoekers, sociale media en door de netwerken van de alreeds geïnterviewden. Ook illegale immigranten zijn bevroegd, dit was mogelijk via de sneeuwbal methode, welke het vertrouwen in (onbekende) onderzoekers bevordert (Van Meeteren et al., 2013). De steekproef van de respondenten is niet representatief voor de grotere Braziliaanse populatie in Nederland, en ook niet voor de populatie in Amsterdam. Hoewel een steekproef via een doelgerichte sample methode niet generaliseerbaar is, zijn de gevonden respondenten zeer gevarieerd in termen van leeftijd, geslacht, juridische status en verblijfsduur. Deze verscheidenheid is van belang voor een rijke illustratie van het kwantitatieve materiaal. Een overzicht van de algemene kenmerken van deze respondenten wordt gegeven in tabel 3.1. De vier meest voorkomende herkomstregio's van de respondenten zijn: het oostelijk gelegen Minas Gerais (6), de iets zuidelijker gelegen metropool São Paulo (5), het aan de Zuid Atlantische Oceaan grenzende Rio de Janeiro (5) en het iets meer in het binnenland gelegen Goiás (3).

Tabel 3.1: Algemene kenmerken van respondenten uit de kwalitatieve analyse

N=30		
Geslacht	Man	12
	Vrouw	18
Opleidingsniveau	Laag/Middel	11
	Hoog	19
Leeftijd	18 - 25	1
	26 - 36	10
	37 - 73	19
Nationaliteit	Nederlands	1
	Braziliaans	19
	Dubbele nationaliteit	10
Verblijfsstatus	Illegaal	4
	Legaal	26
Jaar van aankomst	Voor 1990	8
	1990-2000	5
	2000-2005	6
	2005 en later	11
Migratiemotief	Werk	4
	Studie	1
	Ervaring	2
	Relatie/Familie	3
	Gecombineerd	20

Bron: THEMIS (2011)

De diversiteit van respondenten heeft geresulteerd in een grote variëteit aan ervaringen, meningen en visies. In tabel 3.1 is bijvoorbeeld te zien dat 20 migranten meerdere motieven noemen voor hun migratie. Er zijn vragen gesteld over het sociale netwerk, migratiehistorie, beelden van andere migranten en over de ontvangen of gegeven hulp. De interviews duurden tussen één en drie uur en werden gehouden bij de respondenten thuis of op publieke ontmoetingsplekken in Amsterdam. De taal die gesproken werd, hing af van de voorkeur van de respondent en kon Nederlands, Engels of Portugees zijn. Onderzoeksassistenten, bachelor, master of PhD studenten met relevante interviewervaring hebben de interviews afgenomen. Deze zijn opgenomen en getranscribeerd in het Engels.

Het kwantitatieve deel is het survey onderzoek waarbij 214 Braziliaanse migranten zijn bevroegd, uitgevoerd door THEMIS in 2012. De respondenten zijn via 'respondent driven sampling' (RDS) en 'snowball sampling' geworven. RDS combineert snowball sampling met een wiskundig model dat de steekproef 'weegt' om te compenseren voor het feit dat het sample is verzameld op een niet-gerandomiseerde wijze. Via deze wijze zijn veel laag opgeleide arbeidsmigranten gevonden en tevens mensen zonder de legale verblijfsstatus. Deze data is bewerkt tot een SPSS bestand (SPSS Statistics 20), wat ik tot mijn beschikking had voor dit onderzoek.

3.2 Operationalisering

Om de onderzoeksvragen te beantwoorden, is de primaire analyse kwantitatief van aard. Uit deze theoriegestuurde analyse kunnen mogelijke nieuwe samenhangen blijken welke aanleiding kunnen geven tot het formuleren van nieuwe theoretische vermoedens. De analyses in het SPSS bestand zijn beschrijvend als ook toetsend.

Er zijn crosstabs gemaakt waarbij in sommige gevallen de chi- kwadraat toets is uitgevoerd om eventuele significante verbanden op te sporen. Daarbij is Cramér's V als associatiemaat gekozen om de sterkte van deze verbanden te duiden. De waarde van V ligt tussen 0 en 1. Bij V=0 is er sprake van geen verband en bij V=1 is er sprake van een perfect verband.

Door een indeling te maken in verschillende typen migranten op basis van het hoofdmotief, worden verschillen tussen deze typen inzichtelijk gemaakt. Daarnaast is de invloed van het opleidingsniveau, de verblijfsstatus, leeftijd en geslacht op het migratiepatroon onderzocht. Ook het gebruik maken van het sociale netwerk door de verschillende typen migranten is onderzocht, waarbij tevens de invloed van het opleidingsniveau en de verblijfsstatus is geanalyseerd.

Het kwalitatieve materiaal uit de reeds afgenomen diepte-interviews wordt gebruikt ter illustratie bij de theoretisch verwachte en nieuwe, mogelijke samenhangen. De bedoeling hiervan is verdieping en verheldering van de kwantitatieve analyse, welke het raamwerk van deze thesis vormt.

Het kwalitatieve materiaal is geanalyseerd aan de hand van een aantal *sensitizing concepts*, ook wel *attenderende begrippen* genoemd (Blumer, 1969). De transcripten van de interviews zijn handmatig gecodeerd en tot thema's onderverdeeld. Deze concepten geven richting aan het onderzoek en dienen als leidraad in de analyse van de data. De volgende attenderende begrippen zijn uit de analyse gekomen: *migratiemotieven, migranttypen, migratiepatronen, Nederlands immigratiebeleid, verblijfsstatus, sociale netwerk, aantrekkingskracht van Amsterdam, niches op de arbeidsmarkt*.

Deze begrippen vormen de basis bij het coderingsproces en bij het opstellen van de deelvragen.

Door uitspraken van respondenten op deze begrippen met elkaar te vergelijken, kunnen overeenkomsten of verschillen in kaart worden gebracht en wordt een dieper inzicht verkregen in hun belevingswereld en gevoelens.

Naast attenderende begrippen wordt er gebruik gemaakt van theorie om de kwalitatieve en kwantitatieve data te interpreteren. Uit het theoretisch kader kan worden afgeleid of en hoe bepaalde *begrippen, variabelen* of *classificaties* met elkaar samenhangen. Het gaat bij de analyse om het zoeken naar patronen in het materiaal, de zogenaamde samenhang tussen de onderscheiden aspecten rond een verschijnsel (Angrosino, 2007).

4 Resultaten: migratiemotieven en migratiepatronen

In dit hoofdstuk worden migratiemotieven en migratiepatronen onderzocht, corresponderend met deelvragen 1 en 2. Het doel van het hoofdstuk is om de diversiteit van migratiemotieven van de Braziliaanse migranten in kaart te brengen en verschillende migratiepatronen inzichtelijk te maken. Tevens wordt onderzocht waardoor patronen beïnvloed worden en of de verschillende typen migranten bepaalde patronen vertonen. De analyse is primair kwantitatief van aard en wordt waar vereist, aangevuld met kwalitatieve data in de vorm van relevante citaten en gegevens uit de kwalitatieve analyse.

4.1 Motieven

Om de eerste deelvraag ‘*Wat zijn motieven van de verschillende typen Braziliaanse migranten om naar Nederland te komen?*’ te beantwoorden is allereerst op basis van de kwantitatieve analyse tabel 4.1 samengesteld. Hierin is de verdeling van hoofdmotieven van Braziliaanse migranten uit het survey onderzoek te zien. Respondenten konden meerdere motieven benoemen en moesten daarbij aangeven welk het belangrijkste voor hen was. Dit motief is getypeerd als zijnde het hoofdmotief.

Tabel 4.1: Verdeling hoofdmotieven

Ervaring	48 (23%)
Werk	75 (37%)
Studie*	42 (20%)
Familie	41 (20%)
Totaal	206 (100%)

*Deze groep bestaat uit 20 mensen die motief ‘studie’ noemen en 22 mensen die als motief ‘leren van een taal’ noemen. Mogelijk omdat als men hier wil studeren, dit in het Engels of Nederlands gebeurt, beide vreemde talen voor een Braziliaan(se) migrant. Bron: Van Meeteren & Pereira (2013).

Op basis van deze hoofdmotieven zijn migranttypen gemaakt waarop dit onderzoek gebaseerd is. De hoofdmotieven zijn gerelateerd aan verschillende sociaal demografische profielen en tevens aan de beschikbaarheid van hulpbronnen uit het sociale netwerk. Hieronder schets ik de verschillende migranttypen die op basis van het hoofdmotief gemaakt zijn.

Op het einde van paragraaf 4.1 volgt tabel 4.2 met algemene kenmerken van de vier migranttypen,

waarbij tevens onderzocht is of significante verbanden aanwezig zijn.

Ervaring: ervaringsmigranten

Respondenten die aangeven dat zij gekomen zijn om het leven en de cultuur in een ander land te ervaren kunnen getypeerd worden als 'avonturiers'. Het zijn mensen die meer van de wereld willen zien en hun horizon letterlijk willen verbreden. Daarbij voelen sommigen zich niet meer thuis in Brazilië, of in hun sociale omgeving. Het sociale of culturele milieu waarin men zich bevindt, past niet meer bij de eigen manier van denken en dit kan ertoe leiden dat men uiteindelijk migreert naar het buitenland. Juan vertelt over hoe hij voorafgaand aan de migratie naar Nederland, eerst een aantal keren verhuisd is binnen Brazilië: *'I already had had some small migrations, within the same region. But this was the first big one: in 1991, from São Paulo to Sergipe...I didn't manage to adapt to the 'way' of the local people, to the way they want to know a lot of details about your life, and how they think they have the right to decide when you should start doing certain things in life'.*

De ervaringsmigrant is gemiddeld iets ouder dan de arbeidsmigrant; 95% heeft een leeftijd tussen de 32 en 38 jaar. Vaak zijn deze migranten niet van plan om voor altijd in Nederland te blijven en willen ze ook in andere Europese landen wonen. Daarbij zijn er ook specifieke elementen van de Nederlandse samenleving die Braziliaanse migranten aantrekken en hen doen blijven. Sommigen noemen het culturele klimaat, waarbij veel ruimte is voor kunst en muziek. Daarnaast speelt de tolerante houding tegenover homoseksualiteit in Nederland voor sommigen een belangrijke rol als motief. Luiz zegt: *'Well, my motivation to be here was a matter of the heart. Being a homosexual in Brazil...there are many obstacles, and I worked for 12 hours there, every day, no time to search for a relationship. Friends asked what I was still doing in Brazil if I could be in the Netherlands and search for a partner in better conditions, and that my life would be much easier in the Netherlands'.*

Aspecten van de Braziliaanse cultuur of samenleving als geheel kunnen migratie verklaren van mensen die zich hier niet (meer) in kunnen vinden. Enkele citaten om dit inzichtelijk te maken: *'I couldn't adapt anymore in Brazil...still there is disrespect for the individual. The person who is standing behind a desk has always the right, the one who is asking for information or employment, doesn't have any rights in Brazil'.* (Eduardo)

Ana: *'The Brazilian cleaners that are mostly illegally in the country like it here, not really like but let's say, they have a good life comparing to the life they had in Brazil. Thus they want to come here despite of having a very fragile life. But in Brazil it is much more fragile then here. By fragile I mean in the sense of feeling threatened'.*

Werk: arbeidsmigranten

Migranten die 'kansen op werk' als voornaamste motivatie hebben genoemd en daardoor geclassificeerd zijn als arbeidsmigrant kunnen zowel hoog als laagopgeleid zijn. Het grootste gedeelte van deze groep is laag opgeleid, slechts 4% heeft een hoog opleidingsniveau bij vertrek. Het grootste gedeelte (95%) van de arbeidsmigranten is tussen de 32 en 37 jaar en heeft werk gevonden in de lagere, ongeschoolde delen van de arbeidsmarkt, zoals de schoonmaaksector (zie tabel 5.3).

Daarbij is het grootste gedeelte (63%) van de arbeidsmigranten vrouw. Dit hangt mogelijk samen met de sectoren waarbinnen zij werk vinden. Binnen sectoren als huishoudelijk werk/verzorging/babysitter/au pair, zijn vrouwen meestal gewilder dan mannen. Huishoudelijk werk kan bijvoorbeeld gedaan worden in het eigen huishouden (vaak genoemd door vrouwelijke migranten die met een Nederlandse man zijn getrouwd) of zij werken buitenshuis voor andere Brazilianen. Deborah zegt daarover: *'Sometimes we have handymen, who paint or clean for us. They are all illegal. Every time I ask them where they come from Minas Gerais and Goiania I ask them: how does it come that you are here? And they say: Well, say, five years ago a neighbour left and she has a house and a car now. Her kids go to college'*.

Van de arbeidsmigranten verblijft 83% hier illegaal. Laag opgeleide Brazilianen verblijven vaker illegaal in Nederland dan hoog opgeleide migranten. José verblijft hier illegaal en vertelt over hoe hij werk vond. *'We delivered small advertisements (to do cleaning work) in the mailbox of houses in the whole region, mainly in Amstelveen, because the houses there are bigger. Thus you can get a task with more time, more hours'*.

Migranten die werk als hoofdmotief hebben genoemd, doen dat vaak vanwege persoonlijke doelen, zoals geld willen verdienen voor de familie in Brazilië. Giovanna: *'But what made me come here is that there was a moment, I thought: "You will have to choose: or you will be physically close to your children, or you can give them a better future". Because if I would be in Brazil, with the salary I had. I wouldn't be able to pay my son studies at the PUC (Braziliaanse universiteit)'*.

Een klein gedeelte van de Braziliaanse arbeidsmigranten is hoog opgeleid en werkt in hogere sectoren van de arbeidsmarkt. Hoger opgeleiden geven in dit verband vaker aan dat hun sociale kring en/of de Braziliaanse cultuur niet meer bij hen past. Zij hebben het gevoel dat zij er niet meer bij horen en voelen zich niet meer thuis in hun eigen land. Zij kiezen derhalve voor migratie en zullen in het bestemmingsland dan ook moeten werken, maar niet omdat zij in Brazilië geen werkmogelijkheden hadden. Maria, werkzaam als onderzoekster aan de UvA zegt: *'The problem was, there was nothing in Brazil that would keep me there, so it was not an issue of money, work...People like me; it*

is that you already have to have this feeling of being excluded. Maybe excluded is not the word, but a sense of not belonging. I do not belong to that place. So then it is easy to go to somewhere you really do not belong'.

Studie: studiemigranten

Migranten die hierheen zijn gekomen voor 'mogelijkheden voor studie' hebben de hoogste onderwijsniveaus van de vier typen. Dit hangt samen met het feit dat zij hier aan een hogere vervolgopleiding kunnen beginnen, of zij hebben een HBO of universitaire opleiding afgerond in Brazilië. Het grootste gedeelte van de studiemigranten (95%) is na 2005 gekomen. Dit duidt erop dat diegenen die studie als hoofdmotief noemen, vaak relatief kort in Nederland verblijven want de interviews zijn gehouden in 2011. Daarbij zijn studiemigranten het vaakst van alle typen ongetrouwd en zijn zij het jongst, 95% is tussen de 23 en 30 jaar oud. Deze groep bestaat deels uit 22 mensen die als motief '*leren van een taal*' hebben genoemd. Dit houdt verband met het feit dat een universitaire opleiding hier meestal in het Engels of Nederlands aangeboden wordt. Sommige migranten willen naast hun studie ook hun Engels verbeteren of Nederlands leren. Velen werken tijdens hun studie in de lagere sectoren van de arbeidsmarkt, of beginnen pas in het tweede jaar aan de studie.

Gustavo, gekomen in 1986 als student en inmiddels werkzaam in de communicatiebranche: '*I was eager to leave Brazil. I think I still have the cover of a magazine from the time I left, the inflation was going to 5000% a year, I had studied English, French and also had contact with Spanish, so I had all this knowledge and potentials, I thought it would not be possible to stay in Brazil*'.

Bij familie of geliefden zijn: familiemigranten

Familiemigratie is het meest belangrijke migratiemotief voor alle Brazilianen die naar Nederland komen. Van de onderzochte groep Brazilianen uit het survey is 57% vrouw. Familiemigranten bestaan onder andere uit *familieherenigingmigranten* en dit zijn voornamelijk vrouwen (61%) die bij hun partner of moeder willen zijn. Het grootste gedeelte (95%) is tussen de 33 en 41 jaar en daarmee is dit type het oudst van alle vier. Familiemigranten hebben het vaakst van alle typen wel financiële steun gekregen bij het migratieproces en tevens hebben zij Nederland het vaakst (27%) al eerder bezocht. Dit kan verklaard worden doordat vrouwen hun toekomstige echtgenoten bezoeken, voordat ze besluiten om daadwerkelijk te migreren. Mariana, over familiemigratie: '*You can do that within the law, my friend has her 90 year old mother here with her, and I can bring my parents and my brothers here legally. The majority brings others illegally; most of them don't have documents here*'.

Daarbij hebben sommigen hun partner ontmoet tijdens een eerder verblijf in Nederland.

'Due to circumstances I ended up in the Netherlands and at a certain point I got to know a Dutch man who was

very nice, and to which I fell in love. It quickly became something very serious.....After this I went back to Brazil to finish University.... we had a wedding party in Brazil and later we came to the Netherlands'. (Ana)

Tevens bestaat het type familiemigrant uit *huwelijksmigranten*, mensen die getrouwd zijn met een niet-Braziliaanse partner. Brazilië speelt, net als Thailand, een belangrijke rol in de internationale prostitutie- en relatiemarkt (Ho et al., 2013). In dit onderzoek zijn geen vrouwen bevraagd die als prostituee hier gewerkt hebben, maar wel veel (gescheiden) vrouwen die een relatie met een Nederlandse man hebben, of getrouwd zijn met een Nederlandse man. Er zijn diverse manieren waarop Braziliaanse vrouwen hun Nederlandse partners hebben ontmoet. Sommigen zijn via internet met elkaar in contact gekomen. Anderen hebben elkaar in Brazilië ontmoet terwijl de partner daar was voor zaken of vakantie. Anderen waren aan het reizen of studeren in Nederland of een ander Europees land. Nederlandse vrouwen die een buitenlandse man hebben gevonden doen dat meestal binnen West-Europa of Afrika, terwijl Nederlandse mannen hun buitenlandse vrouw vaker vinden binnen Oost Europa, Zuid- Oost- Azië of Zuid-Amerika (Leerkes & Kulu-Glasgow, 2010).

Een mogelijke verklaring daarvoor is de Braziliaanse cultuur waarbinnen diegenen die afwijken van de traditionele normen, sociaal minder geaccepteerd worden. Met name vrouwen die 'afwijkend' gedrag vertonen kunnen het moeilijk hebben in Brazilië. Ana verwoordt dit als volgt: *'It is a constraint that is imposed upon you. Brazil is a very patriarchal society, very masculine and machista ...Thus I think you will see, in this profile of people, more or less like me that migrated, most of them are women. And this has to do with lots of things, women in general are more willingly to leave, men stay where they are. But the woman also wants to break free'.*

Gustavo: *'Look, to be honest the matters were not only economical. The problem was also related to the repression to what is different...the economical situation will obviously give an impulse, but the real impulse is the repression and non acceptance of the difference. The fact the person is divorced will not retire his capacities of work, if the person is working and doing well, why are you going to bother? The social factor, the guy who likes to smoke cannabis and has repression in Brazil, the guy who is homosexual, the divorced woman. These are social factors which might take a long time to evolve in Brazil'.*

Tabel 4.2: Hoofdkenmerken van de onderzoeksgroep, uitgesplitst naar type migrant

N=214	Ervaring	Werk	Studie	Familie
Geslacht (vrouw)	57%	63%	35%	61%
Gemiddelde leeftijd*	35	34	26	37
Met 95% tussen:	32-38	32-37	23-30	33-41
Hoog opleidingsniveau bij vertrek ¹ *	33%	4%	35%	22%
Getrouwd bij vertrek	31%	43%	25%	29%
Jaar van aankomst in of na 2005 ² *	66%	72%	95%	71%
Type verblijfsvergunning *	burgerschap: 16%	burgerschap:11%	studievergunning:20% burgerschap:15%	burgerschap:24% vergunning familiebanden: 17%
Illegale verblijfsstatus*	57%	83%	40%	49%
Top 3 van laatste baan in Brazilië	Creatief/ professional/ onderwijs volgend	Verkoop/ winkelbediende/ vrijwilliger/ onderwijs volgend	Onderwijs volgend/ verkoop/ winkelbediende	Onderwijs volgend, leraar, verkoop/ winkelbediende
Top drie eerste baan in Nederland	Huishoudelijk werk / schoonmaker/ bouw	Huishoudelijk werk / schoonmaker/ bouw	Huishoudelijk werk/ babysitter/ n.v.t: studerend	Huishoudelijk werk/ schoonmaker/ babysitter
Geen financiële steun ontvangen bij migratie	63%	56%	55%	51%
Eerder(e) bezoek(en) aan Nederland	13%	10%	20%	27%

*Met een betrouwbaarheid van 95% is er een significant matig sterk verband tussen *typen migranten* en *leeftijd, opleidingsniveau, aankomst in of na 2005, type vergunning, verblijfsstatus* en *eerste baan in Nederland*. Cramér's V is tussen 0,3 – 0,5.

¹In Nederland is men hoog opgeleid als een HBO, MBO-plus of academische opleiding is afgerond.

Alleen 'vervolg hogere beroepsopleiding (binnen 1 jaar)' en 'vervolg universitaire opleiding' zijn in dezen derhalve gedefinieerd als hoog opgeleid.

²In 2004 werd de wet met betrekking tot toelating van kennismigranten versoepeld.

Bron: THEMIS (2012).

4.1.1 Pluraliteit van motieven

In paragraaf 2.1.5 is gesteld dat push en pull factoren, of wel migratiemotieven, elkaar meestal aanvullen en dat er niet één hoofdmotief bestaat, waardoor iemand besluit te migreren.

Redenen om naar een land te *komen*, zijn pull factoren. Meestal hangen push en pull factoren met elkaar samen, bijvoorbeeld een gebrek aan mogelijkheden voor werk in Brazilië gaat samen met de verwachting voor mogelijkheden voor werk in Nederland en daaruit vloeit de keuze voor Nederland als migratieland voort. Het is een menselijk, subjectief, beslissingsproces en motieven zijn vaak

meervoudig. Om dit ook voor de Braziliaanse migranten in Amsterdam aan te tonen, is onderzocht hoeveel procent van de respondenten slechts één motief heeft genoemd als reden. De vijf pull factoren die genoemd konden worden zijn achtereenvolgens: *de cultuur en het leven ervaren in een andere land, kansen voor werk, kansen voor studie, leren van een taal, bij geliefden of familie zijn*. Uit de analyse (bijlage tabel 1) blijkt dat slechts 15 mensen (7%) één motief hebben genoemd als reden, de overige 191 mensen (89%) hebben meerdere motieven genoemd. Migrant Ana vertelt: *'I think that my own curiousness and a will for adventure played a role. Another point was that we also thought it was going to be difficult in Brazil. In other words, it was a bit of both, the difficulties there and an interest for the Netherlands. A kind of push and pull factors at the same time'*.

Voor de push factoren is dezelfde analyse uitgevoerd (bijlage tabel 2). De zes push factoren die benoemd konden worden zijn achtereenvolgens: *gebrek aan werkmogelijkheden of professionele ontplooiing, onderdrukkend politiek klimaat, geweld of misdaad in Brazilië, bepaalde aspecten van het sociale of culturele leven, problemen in de familiale sfeer, geld verdienen voor familie*.

Het grootste gedeelte (56%) van de respondenten noemt meer dan 2 van de 6 factoren als reden om te migreren. Ook blijkt dat een groot deel (44%) geen of slechts één pushfactor als motief benoemt. Dit kan duiden op een redelijk stabiele (politieke) situatie voor deze respondenten in Brazilië, op het moment van vertrek. Vitoria, schoonmaakster zegt over haar familie en het gebrek aan mogelijkheden het volgende. *'I saw the difficulties of my mother, sometimes we didn't even had gas at home. I earned a minimum wage, my mother had no pension and sometimes we didn't make it until the end of the month with the money we had'*.

Juan zegt dat hij niet meer kan wennen aan bepaalde Braziliaanse omgangsvormen: *'The traffic, the fact that people don't stop at traffic lights, don't help the elderly, these things started to feel insulting to me. I said "What am I doing here? I don't belong here. I don't know how I accepted these things before. I seems like my eyes have opened. I cannot stay here anymore'*.

4.2 Migratiepatronen

De tweede deelvraag: *'Welke migratiepatronen zijn te onderscheiden tussen de typen migranten?'* wordt beantwoord door allereerst de invloed van het Nederlands immigratiebeleid op het migratiepatroon te beschrijven en aan te vullen met kwalitatieve onderzoeksgegevens, welke de restrictieve invloed van beleid en het omzeilen daarvan, meer inzichtelijk maken voor de verschillende typen migranten. Vervolgens worden migratiepatronen uiteengezet en daarna wordt

de invloed van opleidingsniveau, leeftijd, verblijfsstatus en geslacht op het migratiepatroon geanalyseerd.

4.2.1 Immigratiebeleid

Van de onderzochte groep Braziliaanse migranten verblijft 63% illegaal in Nederland.

Het huidige beleid is voor Brazilianen niet beperkend, in die zin dat Brazilianen relatief makkelijk legaal kunnen arriveren op een toeristenvisum. Wil een Braziliaanse migrant langer dan drie maanden blijven op een legale wijze, dan gaat het beleid wel een beperkende rol spelen. Hoewel het dus relatief makkelijk is om als toerist te komen, is het verwerven van de legale status lastiger. Beleid is vooral van invloed op niet EU-burgers, zoals José die al enkele jaren als illegale schoonmaker in Amsterdam werkt. Hij stelt: *'I also don't have any passport from another European country, so there isn't anything I could do'.*

Diegenen met een (deels) Europese nationaliteit hebben per definitie geen hinder van het restrictieve beleid. Personen die hier willen verblijven maar (nog) geen legale status hebben en de restrictieve invloed van het beleid ervaren, zullen in toenemende mate hun sociale netwerk inzetten om hier te komen, te werken en te blijven wonen en eventueel om de legale status te verwerven. Het sociale netwerk van een migrant gaat een steeds grotere rol spelen bij het omzeilen van beleid. Door middel van de kwalitatieve analyse zijn diverse strategieën bloot gelegd, die migranten in dit verband toepassen. Leticia: *'I went to lawyers to see whether I could stay here legally. I had a very good job in Brazil, I was teaching and I preferred that over an illegal stay in NL. So, the lawyer gave me letters that stated that I could work here. That I will not be a burden for NL, I was not taking any job from anyone'.*

Luiz: *'It is general. There are Brazilians who invite other Brazilians to come here and that happens especially with families. They invite a brother or a sister. Even when they go back on vacation they invite someone to cover their vacation period here. There is this exchange'.*

Vitoria: *'The first time I came I had a connection in Paris, where they didn't let me pass. They sent me back to Brazil, because I didn't have an invitation letter and no booking at a hotel. About five months after I returned (to Brazil) this friend of mine managed an opportunity for me to come as a babysitter. Someone she knew needed a babysitter, to take care of two children'.*

Mariana: *'There were many exceptions in the law before. You can, for example, argue you cannot get married as a homosexual in Brazil. They can say this right is taken from them and they can get legalized quickly'.*

Verder blijkt uit de kwalitatieve analyse dat migranten die rond 1990 gekomen zijn, aangeven dat het

destijds makkelijker was hier te werken en de legale verblijfsstatus te verwerven. Tegenwoordig is dat moeilijker vanwege toenemende bureaucrativering en strengere wetgeving betreffende immigratie. Dat wil niet zeggen dat migratie daardoor afneemt. Braziliaanse migratie is zoals beschreven juist sterk toenemend. Jennissen (2011) toont aan dat hoe strenger het beleid is, hoe meer mensen illegaal verblijven, omdat het moeilijk en risicovol is om op en neer te reizen. Giovanna stelt: *'Because if you don't do anything wrong, you can live here for 30 years without documents. Nobody is going to stop you on the streets, "give me your documents because you have the face of an illegal". So if somebody has good intentions, he doesn't worry about documents. Of course, it gives you tranquillity. You can go and come back without worrying'*.

Legaal verblijf in Nederland is mogelijk doordat men de Europese of Nederlandse nationaliteit heeft of verwerft, door bijvoorbeeld te trouwen met een Nederlander. Tevens kan men een verblijfsvergunning krijgen voor bepaalde tijd, vaak voor studie of werk. Ook zonder een legale verblijfsstatus is het zeer wel mogelijk om langer in Nederland te verblijven en te werken, hoewel de meesten dit niet prefereren en het onzekerheid en stress met zich meebrengt. José verblijft al sinds 2003 illegaal in Nederland en heeft een leven opgebouwd: *'Yes, I am still illegal. We are waiting until a miracle happens. I would not like to go back. The friends I used to have in Brazil, I already lost them all. I have new ones here. My life is here now. I have a daughter here and I play football here thus I am not much interested in going back to Brazil'*.

Giovanna stelt dat een illegaal verblijf niet zo erg is: *'The worst thing for migrants in the Netherlands isn't the fact of not having any documents. It isn't the fact that you are illegal. It is housing. I think it is really terrible. Because you don't have any security. If you rent a room in the house of people from the Netherlands or Surinam, you only have one room. You don't have any freedom'*.

Een streng beleid schrikt migranten niet af, zij zien het als een kans waarbij ze niks te verliezen hebben.. Ana zegt treffend: *'A lot of Brazilians do not come to stay, but they just end up just staying. If you are not able to arrange an invitation, not able to find a job and adapt, you can always return'*.

4.2.2 Directe en gefaseerde migratiepatronen

In deze studie wordt een analytisch onderscheid gemaakt tussen directe en gefaseerde patronen. Onder een direct migratiepatroon wordt verstaan: een directe overkomst naar het bestemmingsland, zonder eerdere (korte) verblijven in andere landen. Voorafgaand kan iemand al wel een aantal keer verhuisd zijn binnen het eigen land.

Gefaseerde migratiepatronen kunnen bestaan uit eerst een aantal keer op vakantie gaan, een

periode werken in het bestemmingsland, daarna terugkeren naar het thuisland en later de stap nemen om definitief naar het bestemmingsland te vertrekken. Soms zijn migranten op weg naar een ander land, maar worden daar niet toegelaten en besluiten dan om naar Nederland te komen.

De motieven om terug te keren naar Nederland zijn zeer divers. Leticia zegt: *‘My son was born here and he lived in Brazil for 5 years. I left Brazil because I had problems with his father but that is another story. It was my son however who asked me to come back to NL. I am Dutch he said, please go back’.*

Juan: *‘My job was over there, waiting for me. But everything went wrong. When I went back to Brazil, I thought I would be able to switch this part of my life with another part and continue my life. But I couldn’t do that anymore. I wasn’t the same person anymore when I returned to Brazil. Everything in Brazil started to annoy me’.*

4.2.3 Migratiepatronen en typen migranten

Er is geen duidelijk verschil gevonden tussen de verschillende typen migranten en het migratiepatroon. De overeenkomende hoge percentages in tabel 4.4 duiden erop dat bijna alle typen migranten direct naar Nederland komen, hoewel de familiemigranten het minst vaak direct komen.

Tabel 4.4: Type migrant en migratiepatroon

N=205	Ervaring	Arbeid	Studie	Familie
Direct naar NL gekomen	87%	90%	80%	73%

Bron: THEMIS (2012).

4.2.4 Invloed van opleidingsniveau, leeftijd, verblijfsstatus en geslacht

Om meer inzicht te krijgen in welke personen direct of gefaseerd migreren, is onderzocht wat de invloed van opleidingsniveau, leeftijd, verblijfsstatus en geslacht is op het migratiepatroon. Dit is schematisch weergegeven in tabel 4.5.

Tabel 4.5: Verschil in migratiepatroon naar opleidingsniveau, leeftijd, verblijfsstatus en geslacht.

N=213	Direct naar Nederland gekomen: 85%	Nederland een of meerdere keren eerder bezocht: 15%
Hoog opgeleid bij vertrek	64%	36%
Laag opgeleid bij vertrek	90%	10%
Leeftijd*	18-36: 90%	18-36: 10%
	37-74: 76%	37-74: 24%
Legale verblijfsstatus*	69%	31%
Illegale verblijfsstatus	90%	10%
Geslacht (vrouw)	84%	16%
Man	85%	15%

Met een betrouwbaarheid van 95% is er sprake van een statistisch matig sterk verband tussen verblijfsstatus en migratiepatroon. Cramér's V is tussen 0,3 – 0,5. Tussen leeftijd en migratiepatroon bestaat een sterk verband met een Cramér's V van 0,6. Bron: THEMIS (2012).

Van alle Braziliaanse respondenten komt 85% direct naar Nederland, zonder eerdere bezoeken. Laag opgeleide migranten (90%) migreren wat vaker direct dan hoog opgeleide migranten (64%). Uit de kwalitatieve analyse blijkt dat lager opgeleiden vaak niet genoeg financiële middelen hebben en liever meteen de gok wagen en meteen naar het bestemmingsland komen, waar zij mensen kennen die weten van hun komst. Zij komen vaak op uitnodiging van een bekende naar Nederland. José is schoonmaker en verblijft hier illegaal: *'I came to the Netherlands because a sister of mine was here ... when my father died, I think I became a bit without knowing where to go ...so then my sister who was already here said; why don't you come too?'*.

Jonge mensen tot 36 jaar komen vaker direct (90%) naar Nederland, dan de iets oudere groep tussen de 37 en 74 jaar (76%). Mensen die illegaal verblijvend zijn, komen vaker via een direct migratiepatroon (90%) naar Nederland dan diegenen die legaal verblijven in Nederland (69%). Er is geen verschil gevonden tussen mannen en vrouwen, op een direct dan wel gefaseerd migratiepatroon.

4.3 Opleidingsniveau en verblijfsstatus

Van alle Brazilianen die naar Nederland zijn gekomen, is 79% laag opgeleid. Er is een significant matig sterk verband gevonden tussen het *opleidingsniveau* en de *verblijfsstatus*, zie tabel 4.6.

Tabel 4.6: Opleidingsniveau en verblijfsstatus

N=213	Laag opgeleid (N=169)	Hoog opgeleid (N=44)
Legale verblijfsstatus*	30% (N=50)	66% (N=29)
Illegale verblijfsstatus	70% (N=119)	34% (N=15)

*Cramér's V ligt tussen 0,3 - 0,5. Bron: THEMIS (2012).

Lager opgeleiden verblijven beduidend vaker illegaal in Nederland. Dit kan verklaard worden door de lagere sectoren van de arbeidsmarkt waarbinnen zij werkzaam zijn. In deze sectoren wordt namelijk veel zwart gewerkt. Hierdoor kunnen migranten in hun levensonderhoud voorzien en hier blijven wonen ondanks dat zij geen rechtmatige vergunning daartoe hebben.

Hoger opgeleiden verblijven vaker op legale wijze in Nederland. Dit heeft ook te maken met het werk, veelal in hogere sectoren van de arbeidsmarkt waarbij een legale verblijfsstatus vereist is.

Hoog opgeleiden komen vaak vanwege studiemogelijkheden naar Nederland en studeren kan alleen op legale wijze. Daniëla over haar vereiste registratie: *'And here in the Netherlands my diploma was accepted, I only had to register with the Lawyers Association. So I came to the Netherlands; that was the main reason'*.

5 Het sociale netwerk en de aantrekkingskracht van Amsterdam

In dit hoofdstuk worden de resterende deelvragen 3 en 4 beantwoord. Dit wordt primair gedaan aan de hand van de survey data en wordt verhelderd en geïllustreerd met het kwalitatieve materiaal uit de diepte-interviews. In de eerste paragrafen van dit hoofdstuk wordt ingegaan op de rol van het sociale netwerk bij het migratieproces en het verblijf in Amsterdam. Daarbij wordt tevens de invloed van het opleidingsniveau en huidige verblijfsstatus onderzocht. Tot slot wordt in paragraaf 5.4 de keuze van Braziliaanse migranten voor Amsterdam als woon- en werkplek onderzocht en wordt gekeken naar de invloed van het opleidingsniveau bij dit proces, middels analyse van het kwalitatieve materiaal.

5.1 Toegang en gebruik maken van het sociale netwerk bij overkomst en verblijf

In hoofdstuk 2.2 is de invloed van het sociale netwerk en de sociale context van de migrant bij migratie besproken. Hieruit vloeit de derde deelvraag voort: *‘Welke rol speelt het sociale netwerk bij de overkomst, verblijf en werk voor de verschillende migrantentypen en wat is de invloed van opleidingsniveau en verblijfsstatus?’*.

Om deze vraag te beantwoorden analyseer ik in de volgende paragrafen hoe en waar de verschillende typen migranten informatie hebben gezocht voorafgaand aan de migratie. Ook onderzoek ik bij welke aspecten zij hulp hebben gekregen en van welke actoren. Daarna beschrijf ik hoe de verschillende typen migranten toegang hebben *tot* en gebruik maken *van* hun sociale netwerk. Op het eind van dit hoofdstuk presenteer ik tabel 5.1, welke deze informatie samenvattend weergeeft.

5.1.1 Informatie vinden

De verschillende migranttypen maken gebruik van verschillende kanalen om informatie te krijgen over Nederland. Uit tabel 5.1 kunnen we afleiden dat alle typen migranten voorafgaand aan de migratie, informatie zoeken over visa, immigratieprocedures en huisvesting. Het meest is gezocht naar hoe werk te vinden. Deze informatie is verschaft door personen (vrienden) of organisaties in het bestemmingsland. Studenten hebben voornamelijk informatie gekregen van vrienden maar ook van organisaties zoals Nederlandse universiteiten of door organisaties die studenten werven. Naast instituties, wordt informatie met name verschaft door vrienden en niet door familie. Behalve in het geval van de familiemigrant, die een mix van informatiebronnen kennen.

5.1.2 Hulp krijgen

Het grootste gedeelte van de respondenten betaalt zelf voor de overkomst. Geld lenen voor de overkomst wordt het meest gedaan door arbeidsmigranten en het minst door de studiemigranten. Studenten krijgen soms financiële hulp van een individu of organisatie bij de reiskosten. Dit kan komen doordat zij een beurs hebben gekregen of dat ouders voor hun studerende kinderen bijdragen in de kosten. Ook familiemigranten krijgen beduidend vaker financiële hulp bij de overkomst wat verklaard kan worden door hulp van familieleden in het bestemmingsland. Familiemigranten krijgen ook het vaakst hulp *van familie* bij het vinden van een huis. Daarbij kan ook het sociale netwerk van de Nederlandse echtgenoot een rol spelen bij het vinden van een huis of baan. Isabelle zegt daarover: *'Since I did not have an income and Eric (her Dutch husband) also didn't because we had just arrived, his parents made the paperwork's for me and in two days I had everything I needed to be able to stay and work'*.

Bij alle typen migranten zien we dat zij weinig hulp hebben gekregen bij het verkrijgen van documenten, en als deze hulp gegeven werd dan kwam die van familie in het bestemmingsland. Studiemigranten krijgen hulp van instituties, wat mogelijk de universiteit kan zijn welke als voorbereiding op de studie de nodige informatie verschaft over de vereiste documenten. Hulp bij het vinden van een eerste woning is iets wat we terugzien bij alle typen migranten. Met name de ervaringsmigranten en familiemigranten trekken vaak bij iemand in. Vanwege het streng gereguleerde woningbeleid in Nederland, zorgen veel migranten dat zij van te voren al een plek hebben geregeld waar ze kunnen wonen. Alice illegaal verblijvend, zegt daarover: *'When he told me there was vacancy, I moved in right away. Before I came he tried to find a room for me. He told others: there is a cousin of mine coming and she is looking for a room. So then a friend of him said; there is a room coming free in my house she could rent'*.

Daarbij speelt de taalbarrière een grote rol en maakt het lastig om hier zelfstandig woonruimte te vinden. Laag opgeleiden zijn mogelijk minder goed in staat om het Nederlands te kunnen en/of willen leren. Dit kan verklaard worden doordat zij voor hun werk niet perse Nederlands hoeven te spreken en met de wens dat zij in de toekomst terug willen keren naar Brazilië. Deborah heeft Franse en Portugese literatuur gestudeerd en was wel van plan te blijven: *'It was very difficult with housing, communicate was very difficult. Writing still is a disaster. It's a difficult language. But I wanted to learn Dutch. If I wanted to stay, I had to learn Dutch. It was good for us. It opened doors'*.

De meeste respondenten krijgen hulp bij het vinden van een eerste baan, voornamelijk van vrienden. Arbeidsmigranten krijgen het *meeste* hulp bij het vinden van werk, 90%. Actoren die hierbij helpen

zijn vrienden. De banden kunnen zowel sterk als zwak zijn (kennissen of bekenden) maar door respondenten wel als vrienden benoemd. Matheus vertelt over hoe hij andere Brazilianen hulp heeft geboden: *'I actually invite them to come to Europe. There are only four persons from my neighborhood here. But there were maybe 60 people who stayed with me for a while till they could go to other countries. It was an entrance point. So I would pick them up at the airport and they would spend 1 month here before they tried to go to other countries'*.

Instituties lijken nauwelijks een rol te spelen bij het vinden van een baan, het zijn vaker de zwakkere, persoonlijke connecties die zeer hulpvol zijn in dit verband. Soms wordt er al een baan gevonden voordat iemand goed en wel gearriveerd is. Alice: *'But when I arrived here, things already started to happen for me. I arrived on Sunday, but then on Monday I could already stay in a house, which was the same one as that of my cousin and a friend of his. The owner worked at a promotion company and said: if you want you can start working on Monday already. I was fortunate to arrive one day and start to work on the other'*.

Onder de laag opgeleide Braziliaanse arbeidsmigranten in Nederland is het niet vanzelfsprekend dat banen overgenomen worden door een nieuwkomer als iemand vertrekt, maar worden de banen 'verkocht'. Nieuwe migranten betalen daarbij een bedrag, vaak een maandloon, aan diegene die weggaat. Soms zijn migranten dus al verzekerd van een baan als zij aankomen. Vitoria: *'Yes, people help each other a lot, mainly to find a job. When someone goes on holidays to Brazil, we ask each other to cover our services, and work our shifts. So this is how someone sometimes starts. You take the job of a friend; afterwards you try to manage your own jobs'*.

Uit onderstaande tabel 5.1 valt af te lezen dat de overgrote meerderheid van de respondenten al mensen kende in Nederland, voordat zij migreerden. Deze mensen blijken voor een groot gedeelte ook Brazilianen te zijn. De arbeidsmigranten scoren het hoogst op deze variabelen. De familiemigranten kennen het laagste percentage Brazilianen die al in Nederland woonden, dit is gerelateerd aan het feit dat veel Braziliaanse vrouwen migreren om hier met hun Nederlandse echtgenoot te wonen en daardoor mogelijk meer contact hebben met autochtone Nederlanders. Relevant om in dit licht te vermelden is het feit dat *sec* iemand kennen in het bestemmingsland, niet betekent dat daar veel contact mee is gelegd of dat dit een zeer hechte band zou zijn.

De mate van contact hebben met mensen in het bestemmingsland varieert. Familiemigranten hebben zoals verwacht het vaakst contact en de ervaringsmigranten het minst. Contacten met mensen in het bestemmingsland hoeven niet altijd zeer hecht te zijn, om hulpvol te zijn bij het regelen van de overkomst, of bij het vinden van een eerste woning of baan.

Pedro: *'Before I helped a lot of Brazilians here, actually, when someone had problems at the consulate, they*

would send them to me in Amsterdam to help them, feed them, and give them a house and a job. I was the second Brazilian consulate in Amsterdam. I have helped a lot of Brazilians’.

Tabel 5.1: Toegang tot en gebruik van het sociale netwerk per migranttype

N=206	Ervaringsmigrant	Arbeidsmigrant	Studemigrant	Familiemigrant
Kende al mensen in Nederland	80%	91%	85%	88%
Waarvan Brazilianen	60%	79%	65%	56%
Informatie over visa/migratie	Vrienden/organisaties bestemmingsland	Vrienden bestemmingsland	Vrienden/organisaties bestemmingsland	Mix bestemmingsland
Geld geleend voor de reis	11%	24%	5%	17%
Hulp bij documenten	16%	14%	25%	20%
Van	Familie bestemmingsland	Familie bestemmingsland	Familie/organisaties bestemmingsland	Familie bestemmingsland
Hulp eerste huis	Ja, en 66% trok bij iemand in.	Ja, en 38% trok bij iemand in.	Ja, en 49% trok bij iemand in.	Ja, en 66% trok bij iemand in.
Van	vrienden	vrienden	vrienden/instituten	familie
Hulp eerste baan	80%	90%	69%	88%
Van	vrienden	vrienden	vrienden	vrienden

Bron: THEMIS (2012).

5.2 Invloed van opleidingsniveau en verblijfsstatus op het sociale netwerk

Van Meeteren et al. (2013) hebben aangetoond dat er in het geval van de Braziliaanse migranten in Nederland *geen* sprake is van een hecht, sociaal, migrantennetwerk waarbij zij elkaar belangeloos ondersteunen alleen vanwege het feit dat men Braziliaans is. Vooral een verschillende verblijfsstatus blijkt een scherp segregerende factor te zijn. Er bestaan grofweg twee groepen Braziliaanse migranten: de legaal gemigreerde of inmiddels legaal verblijvende migranten die zich vestigen in suburbane gebieden, bijvoorbeeld Amstelveen. Zij hebben over het algemeen niet veel contact met andere Brazilianen en meer met autochtone Nederlanders. De tweede groep bestaat uit illegaal verblijvende migranten welke zich veelal vestigen in het centrum van Amsterdam. Zij gaan veel om met andere Brazilianen, vanwege de hulp die dit netwerk kan bieden bij het vinden van een eerste baan en woning (Roggeveen & Van Meeteren, 2013).

5.2.1 Opleidingsniveau

Deze studie toont aan dat de illegaal in Nederland verblijvende Brazilianen, vaak ook laag opgeleid zijn. Het opleidingsniveau is van invloed *op*, en maakt deel uit *van* de sociale status van een persoon. De sociale status blijkt voor Brazilianen in Nederland eveneens een verdelende factor te zijn binnen het sociale netwerk zoals Van Meeteren et al. (2013) aantonen. Het feit dat er meer laag opgeleide Brazilianen in Amsterdam verblijven dan hoog opgeleiden en dat deze verschillende groepen zich van nature al van elkaar afscheiden omdat hun denkwijzen te veel verschillen, zorgt ervoor dat er geen hecht netwerk bestaat en ontstaat in Amsterdam. Tevens is de grote diversiteit aan herkomstgebieden van Brazilianen bepalend voor het ontstaan van bepaalde sociale scheidingslijnen. Veel respondenten herkennen en benoemen deze scheiding. Giovanna: *'I think that the level of education of the Brazilians who come here is terrible. There are only a few exceptions of cleaning ladies who weren't cleaning ladies in Brazil. Another reason is age. Most Brazilians who come here are young. They arrive here, they earn their money. So they are living today, and tomorrow they can be somewhere else. So they are not thinking about taking care of their environment, keeping their friends. It is momentary...But to live with these people – normally younger and with other ideas, is another way of being here, they are here with other motives'.*

Lucas, tijdelijk gestopt met zijn studie, verwoordt het als volgt: *'So this separation already starts there. When the person arrives here he or she closes even more because it is already another culture. So the person is afraid and due to fear and the difficulties isn't able to trust. I come all over from Goias, and meet here someone from Sao Paulo, this guy doesn't have the same ideas I have, our ideas doesn't connect... it has also a lot to do with how you have been brought up, its an educational thing. So this is how I stopped having that much contact with Brazilians and started to have more contact with Dutch people'.*

Luana benoemt het verschil in opleidingsniveau wat leidt tot een scheiding als volgt: *'There are many Brazilians living in the Netherlands, and the majority is illegal... But I think there is another group of Brazilians, extremely qualified, professionally very well qualified in Brazil, that moved to the Netherlands or for professional reasons, or for personal reasons, like a relationship...I believe there is not a community from Brazil that is homogeneous.. There are two distinguished communities. There is one group that is going well in their professions, and in general they don't connect to other Brazilians, they are not so interested in connecting with the Brazilian community'.*

Uit de analyse blijkt verder dat laag opgeleiden vaker al mensen in Nederland kennen dan hoog opgeleiden (bijlage tabel 4). Van deze bekenden is bij de laag opgeleiden het grootste deel (72%) Braziliaans, tegenover slechts 47% Braziliaanse bekenden bij de hoog opgeleiden. Dit komt overeen met de bovenstaande verschillende groepen Brazilianen beschreven door Roggeveen & Van

Meeteren (2013). Voor lager opgeleiden kan de Nederlandse taal een groot obstakel zijn en daarom maken zij noodgedwongen meer gebruik van hun sociale contacten bij het vinden van huis en baan. Tevens kan een verklaring voor de segregatie zijn dat hoger opgeleiden niet alleen maar willen omgaan met andere Brazilianen, omdat zij hier willen integreren en de taal juist willen leren. De meeste hoogopgeleiden voelen niet meteen een connectie met andere Brazilianen hier, *sec* omdat beiden Braziliaans zijn. Dit heeft te maken met een verschillende sociaal, economische achtergrond, welke sterk beïnvloed wordt door het opleidingsniveau en daarbij vaak samenvalt met de verblijfsstatus. Enkele hoogopgeleide migranten aan het woord. Isabelle: *'I am not the typical Brazilian who always stays only in the midst of Brazilians. .. I believe I am one of the most integrated Brazilians from the ones I got to know...and I would like to make more contact with Brazilians who are integrated... even when I go back to Brazil, I am not a Brazilian anymore; let's say that typical Brazilian woman. I already wasn't when I was there, so now even more not'*.

Juan: *'I don't have to be surrounded by Brazilians, because I already know exactly what they are going to say. Problems from Brazil. Some Brazilians are here in the Netherlands or Belgium, but their head is still in Brazil. They never really left Brazil'*.

Maar niet alle hoogopgeleiden willen zich afscheiden van andere Brazilianen, voor hen is het contact met landgenoten wel zeer waardevol. Maria zegt: *'I meet a lot of Brazilians, a lot because deeply they are the ones who understand. When you arrive here, there is a strong link between you and these persons'*.

Bij andere hoog opgeleiden zien we ook een verlangen om contact te hebben met andere Brazilianen maar dan wel passend bij hun eigen sociale klasse of denkniveau. Ana: *'A network of Brazilian academics in the Netherlands....Later because we wanted to have a greater pool of people to have more dynamics, we formed this group with people who have a certain profile. It is a group of people with an academic formation or with a high educational degree'*.

Zowel de laag als hoog opgeleide migranten krijgen weinig hulp bij het verkrijgen van documenten. Laag opgeleiden verblijven beduidend vaker illegaal en hebben tengevolge geen hulp bij het verkrijgen van documenten. Hoog opgeleiden zorgen dat zij over benodigde documenten beschikken want zij willen geen leven als illegaal. Soms krijgen ze tevens hulp van de organisaties waarvoor zij gaan werken in Nederland. Zowel hoog als laag opgeleiden krijgen hulp bij het verkrijgen van een eerste woning en baan, voornamelijk van vrienden. Laag opgeleiden trekken daarbij wel beduidend vaker bij iemand anders in dan hoog opgeleiden (bijlage tabel 4). Matheus, DJ en glazenwasser vertelt hoe makkelijk dat gaat: *'I told him I needed work and a place to stay. He called a friend and I went with my two friends to live in the house of the girl he called. I was then cleaning the bar and working at the toilets'*.

5.2.2 Verblijfsstatus

Vaak zijn legaal verblijvende migranten via andere strategieën naar Nederland gekomen dan de illegaal verblijvende migranten en daarbij wonen zij na aankomst in verschillende gebieden of stadsdelen zoals Roggeveen & Van Meeteren (2013) hebben aangetoond. Brazilianen zoeken elkaar hier wel op (soms via internet) om bijvoorbeeld naar een Braziliaanse bar of naar de kerk te gaan. Toch ontstaan er niet vaak hechte vriendschappen en vormt zich geen solide netwerk. Het verschil in verblijfsstatus kan hierbij verklarend zijn.

Legaal verblijvende migranten gaan privé vaker om met autochtone Nederlanders binnen hun sociale netwerk. Legaal verblijvende migranten kennen daarbij significant minder vaak al Brazilianen in Nederland, dan diegenen met een illegale verblijfsstatus (bijlage tabel 4). In hun vrije tijd begeven zij zich dus in andere kringen dan de illegale migranten. Ook is het zo dat illegaal verblijvende migranten veelal in andere sectoren werken dan legale Brazilianen. Via het werk wordt dus eveneens weinig contact gelegd tussen de twee groepen. Illegale migranten werken met name in drie sectoren, de huishoudelijke dienstverlening, de schoonmaak en de bouw (zie tabel 5.3). Zij maken vaak lange dagen op andere werktijden dan de legaal werkende migranten en daardoor blijft er minder tijd over om sociale contacten te onderhouden. Daarbij willen illegale migranten vaak veel werken om hun economische situatie te verbeteren. Giovanna verwoordt het als volgt: *'The majority hasn't studied in Brazil, the majority was cleaning lady in Brazil, was bricklayer. That is why they stand up with this hard work, four or five years in a row. They also earn money in the way that I explained you, they don't buy food, they don't buy credit. Because they were already used to the difficulties of Brazil. They never had a good life pattern'.*

Zij willen hier geen geld uitgeven aan leuke dingen en willen graag welgestelder terugkeren naar Brazilië, in tegenstelling tot de legaal verblijvende migranten, welke hier vaak langer willen blijven en meer financiële middelen hebben. Tevens zien we dat de legaal verblijvende migranten ten tijde van het interview, vaker hulp krijgen bij het verkrijgen van documenten: 40% kreeg hulp tegenover 5% van de illegaal verblijvende migranten (bijlage tabel 4). Dit heeft mogelijk te maken met het verband tussen verblijfsstatus en opleidingsniveau. Legaal verblijvende migranten zijn namelijk vaker hoog opgeleid. Werkgevers van legale migranten helpen mogelijk bij verkrijgen van de benodigde documenten. Daarbij kennen legale migranten vaker meer autochtone Nederlanders in hun sociale netwerk en deze kunnen hulp bieden bij verkrijgen van documenten.

5.3 De aantrekkingskracht van Amsterdam

Een paradox van het internationale migratieonderzoek is dat er nieuwe migrantengroepen in een land komen en een plek op de arbeidsmarkt vinden, terwijl er daar een situatie van werkloosheid bestaat onder andere migrantengroepen (Waldinger & Lichter, 2003). Dit roept vragen op zoals: waar werken deze nieuwe migranten en welke niches bestaan er op de Amsterdamse arbeidsmarkt voor de Brazilianen? De vierde deelvraag is daarom: *‘Wat is de aantrekkingskracht van Amsterdam voor Braziliaanse migranten?’*

Om bovenstaande vragen te beantwoorden wordt achtereenvolgens onderzocht in welke sectoren Braziliaanse migranten werkzaam zijn, of er Braziliaanse niches bestaan op de arbeidsmarkt en wat respondenten zelf vertellen over hun keuze voor Amsterdam.

5.3.1 Waar werken Braziliaanse migranten?

Uit tabel 5.3 onderaan deze paragraaf blijkt dat 70% van de Brazilianen uit het survey onderzoek werkt in drie sectoren: de huishoudelijke dienstverlening, de schoonmaakbranche en de bouw. Van de gehele groep geven slechts 3 mensen aan geen betaald werk te doen. Vrouwen werken voornamelijk in de huishoudelijke dienstverlening en in de schoonmaak en mannen doen voornamelijk (on)geschoold werk in de bouw. Geen van de bevroagde Braziliaanse migranten werkt in de agrarische sector, hoewel deze erom bekend staat vaak werk te verschaffen aan migranten zonder benodigde verblijfsdocumenten. Uit de analyse blijkt dat illegale migranten vooral in lagere segmenten van de arbeidsmarkt werken. In hogere segmenten, zoals de advocatuur of in commerciële bedrijven is een legale verblijfsstatus vaak een vereiste. Luana, advocate, vertelt over hoe zij haar baan verkregen heeft: *‘I was working on a case that was coincidentally done also by the office in Amsterdam, and they invited me to continue, they wanted me to continue working with them...From that moment on I was hired as a lawyer, not as an intern anymore’.*

Hoewel de aantallen gering zijn, blijkt dat respondenten met een illegale verblijfsstatus vaker via betaalde arbeid in hun levensonderhoud voorzien, dan diegenen met een geldige verblijfsvergunning. De drie inactieve respondenten hebben namelijk allemaal een legale verblijfsstatus, wat impliceert dat zij geen betaald werk doen, maar hier wel legaal verblijven. Zij worden dus onderhouden door familie of partner of krijgen een uitkering. Het grootste gedeelte van de illegaal verblijvende respondenten werkt in de huishoudelijke dienstverlening (36 %) en in de schoonmaakbranche (26%). Dit zijn voornamelijk vrouwen. Van alle mensen die in de huishoudelijke dienstverlening werken, zijn er 85% illegaal verblijvend. In de schoonmaakbranche werkt 80% van de

respondenten illegaal. In de bouw werken alleen maar Braziliaanse mannen en geen vrouwen en daarvan is 80% illegaal verblijvend. Dit komt overeen met de kwalitatieve analyse waarin we dit patroon ook terugzien. Alice stelt: *'Because what happens here: women mostly do cleaning work and men are involved in construction'*. In totaal is 63% van alle Brazilianen illegaal verblijvend in Nederland.

Tabel 5.3: Beroepssector en verdeling geslacht en verblijfsstatus

N=210	Totaal aantal werkzame Brazilianen	Geslacht: vrouw	Illegale verblijfsstatus ²
Huishoudelijke dienstverlening	55	48	47
Schoonmaak	42	25	34
(On)geschoold werk in bouw	20	0	16
Hoog opgeleide professionals	18	10	7
Creatieve sector: schrijver, muzikant, fotograaf	12	1	1
Dagarbeider	8	4	2
Kleine zelfstandigen	8	3	5
Overig: kapper, horeca.	44	26	20
Inactief ¹	3	2	0
Totaal	210	119	132

¹ Ofwel actief in het eigen huishouden of studierend, of ten tijde van het onderzoek werkloos maar wel op zoek naar werk.

² Mensen welke zeiden dat ze in afwachting waren van hun verblijfspapieren zijn tevens tot de illegale migranten gerekend omdat ze op het moment van het interview geen geldige verblijfsvergunning hadden. Bron: THEMIS (2012).

5.3.2 Braziliaanse niches?

Een etnische niche betekent dat er in een sector voornamelijk mensen met eenzelfde nationaliteit werken, in dit geval Brazilianen. Dit kan te maken hebben met een bepaalde reputatie die deze migranten hebben verworven en/of met het stereotype beeld wat Nederlanders hebben van Braziliaanse migranten. Tevens kunnen Brazilianen onderling elkaar banen aanbieden, of elkaar voorstellen bij (particuliere) werkgevers om daar ook te werken, waardoor de niche groter wordt. Uit de kwalitatieve interviews blijkt dat veel Brazilianen *via* de sociale netwerken van andere Brazilianen werk vinden in de drie genoemde sectoren. Om te onderzoeken of er sprake is van zogenaamde etnische niches op de Amsterdamse arbeidsmarkt, is tabel 5.4 gemaakt.

Tabel 5.4: Mate van Braziliaanse collega's bij huidige baan

	Al uw collega's zijn Braziliaans.	Bijna al uw collega's zijn Braziliaans.	Sommige van uw collega's zijn Braziliaans.	Niemand van uw collega's is Braziliaan/U werkt alleen*.
Huishoudelijke dienstverlening (63)	16	10	2	35
Schoonmaak (42)	7	7	4	24
Bouw (18)	4	6	4	4
Creatieve sector (12)	1	1	5	5
Overig (53)	3	5	15	30
Totaal = 188	31	29	30	98

*'Niemand van uw collega's is Braziliaans' en 'U werkt alleen' zijn samengevoegd omdat de antwoorden hierop op hetzelfde uitkomen, namelijk de mate van Braziliaanse collega's bij huidige baan.
Bron: THEMIS (2012).

Uit bovenstaande tabel 5.4 kunnen we afleiden dat 48% van de werkzame Brazilianen aangeeft dat hun collega's in hoge mate Braziliaans zijn. Ook werkt 52% van de respondenten alleen en heeft tengevolge geen (Braziliaanse) collega's. Respondenten kunnen ondanks het feit dat zij alleen werken, zich toch verbonden voelen met andere Brazilianen die tevens alleen werken. Daarom kunnen zij de andere alleen werkende kennissen en/of vrienden beschouwen als zijnde collega's en vanuit die optiek antwoord hebben gegeven op deze vraag.

Het overgrote deel van de werkzame Brazilianen waarbij de collega's in hoge mate Braziliaans zijn, werkt in de huishoudelijke dienstverlening, de schoonmaakbranche of doet (on)geschoold werk in de bouw. Van de 42 Brazilianen die in de schoonmaakbranche werken, geven er in totaal 18 aan dat hun collega's in hoge mate Braziliaans zijn. In de bouw geven 14 van de 18 mensen aan dat hun collega's in hoge mate Braziliaans zijn. Deze hoge aantallen kunnen een aanwijzing zijn voor een etnische niche in de drie hoofdsectoren, vooral in vergelijking met de beduidend lagere score van andere sectoren die in 'overig' zijn samengevoegd.

In de sector huishoudelijke dienstverlening werken de meeste Brazilianen alleen en hebben dus geen (Braziliaanse) collega's. Toch geven 28 mensen aan dat (bijna) al hun collega's Braziliaans zijn.

Om vreemden toe te laten in je huis, terwijl je zelf al of niet thuis bent, is een zekere mate van vertrouwen nodig. Blijkbaar hebben Braziliaanse migranten het imago betrouwbaar te zijn en vinden Nederlanders dat reden genoeg om iemand in dienst te nemen. Vitoria kwam direct vanuit Brazilië naar een Nederlands gezin: *'This woman said she would pay my ticket if I stayed with her for three months. This friend of mine helped me to get in contact with this woman....I came to work for that woman, she exploited me a lot. I had to do all the work in the house, take care of the children, so it was quite complicated'*.

Alice, werkzaam als illegale schoonmaakster vertelt over hoe Brazilianen soms aan werk in de huishoudelijke sector komen: *'Sometimes your boss asks if you know someone for a friend of his/hers. And then you recommend someone. But I only try to recommend people I know and trust, because when you start to work for someone that person trusts you. You have the key of the house, so you wouldn't recommend someone you don't trust...It is tricky, people trust you. They give you the keys of their houses and say: look this is my house'.*

Uit de kwalitatieve analyse blijkt dat binnen de schoonmaakbranche, net als binnen de huishoudelijke sector, banen veelal via het sociale netwerk in Amsterdam worden verkregen. Als Brazilianen bijvoorbeeld op vakantie gaan of voor langere tijd terugkeren naar Brazilië, zorgen zij ervoor dat een andere Braziliaanse migrant hun baan overneemt zodat zij zelf later weer verzekerd zijn van werk. Op deze manier kunnen etnische niches ontstaan en groeien. Lucas zegt in dit verband: *'If someone goes away, he or she has to leave his job with someone else. By knowing some people through the course or who are also working in cleaning, I can pick this up. You know, in The Hague I didn't have such connections'.*

Vitoria: *'This friend of mine, who helped me to come to the Netherlands, got in contact with her and so I stayed in the room she lived in and took her job until she came back. After doing her work, I managed to get some indications. Her bosses indicated me to friends of them'.*

José, werkzaam als illegale schoonmaker zegt: *'But slowly on, we continued to deliver the advertisements and we got some jobs via other Brazilians and one Brazilian woman who knew my sister...This Brazilian woman who helped us, she went to a few interviews...At the work that we had, people told it to their friends etc. Later we did not bring her along, since it were friends from other employers we had'.*

5.3.3 Amsterdam als woon- en werk plek

Op basis van de kwalitatieve gegevens kan een voorlopig antwoord worden gegeven op waarom Braziliaanse migranten voor Amsterdam kiezen. In de diepte-interviews is specifiek gevraagd waarom er gekozen is voor Amsterdam als woon- en werkplek. De verschillende typen migranten geven verschillende antwoorden op deze vraag. Vanzelfsprekend is het hoofdmotief leidend bij het antwoord. Voor familiemigranten staat het in de buurt zijn familie of partner voorop en voor arbeidsmigranten het werk. Ervaringsmigranten geven aan dat zij op zoek zijn naar een nieuwe uitdaging en verwachten dit in Amsterdam te kunnen vinden. Carlos zegt in dit licht: *'For me Amsterdam was a more mysterious opportunity. It was still unknown to me'.*

Ook blijkt dat er naast het hoofdmotief meestal andere motieven meespelen. Uit de kwalitatieve analyse blijkt dat 20 respondenten (67%) meerdere motieven voor de migratie noemen.

Ik maak een onderscheid tussen hoog en laag opgeleiden, omdat met name het opleidingsniveau sterk van invloed is op het migratiepatroon. Het hoofdmotief, wat leidt tot een indeling in type migrant, laat geen duidelijke verschillen in migratiepatroon zien.

Laag opgeleide migranten kiezen voor Amsterdam omdat zij hier al mensen kennen of een baan hebben gevonden of kunnen overnemen van een vriend of kennis. Het sociale netwerk in Amsterdam is van belang bij de keuze. Luiz: *'It was the place where I had friends, people I knew. I could have stayed in Alkmaar with someone else, but for work opportunities Amsterdam was better. The Brazilian community was in Amsterdam. So that was the reason'*.

Hoog opgeleiden lijken een meer bewuste keuze te hebben gemaakt, zij spreken over een bepaalde sfeer en cultuur die hen aanspreekt in Amsterdam. Zij geven aan dat Amsterdam, hoewel klein, toch het kosmopolitische heeft van een metropool. Soms zijn hoger opgeleiden ook gekomen vanwege mogelijkheden voor werk maar dit is meestal niet de hoofdreden om naar Amsterdam te komen. Zij werken bijvoorbeeld eerst in Rotterdam of Den Haag en verhuizen later naar Amsterdam vanwege de culturele aspecten die hen aantrekken. Ook het onbekende van een stad spreekt hoger opgeleiden aan. Ze weten nog niet veel over Amsterdam en willen de stad leren kennen. Het vreemde en nieuwe aspect maakt het voor hen juist aantrekkelijk. Hoger opgeleiden zien hun migratie vaak als een persoonlijke verrijking en het is niet altijd puur economisch noodzakelijk, zoals voor veel laag opgeleiden migranten wel het geval is. Gustavo zegt: *'What I have always liked about Amsterdam is that it integrates the metropolis with the village, you have features of a big city, because here you can find museums, discos and restaurants from all over the world and at the same time you have a parochial thing'*.

Adriana: *'I did have some restrictions in Amersfoort, it is a much closed city, and that is why I wanted to be in Amsterdam, they are not very opened for foreigners in Amersfoort. I had problems with prejudice there'*.

6 Conclusie en discussie

In dit laatste hoofdstuk wordt antwoord gegeven op de hoofdvraag van het onderzoek: *‘Wat zijn de motieven van Braziliaanse migranten om zich (tijdelijk) te vestigen in Amsterdam, welke migratiepatronen zijn te onderscheiden en welke relatie bestaat er tussen motieven en patronen?’*. Dit wordt gedaan met behulp van de in hoofdstuk 4 en 5 beantwoorde deelvragen. Theoretische implicaties van het onderzoek zullen worden toegelicht. Vervolgens worden de tekortkomingen van het onderzoek behandeld en wordt het hoofdstuk afgesloten met enkele discussiepunten en aanbevelingen voor vervolgonderzoek.

6.1 Conclusie

Er zijn vier migranttypen beschreven, gebaseerd op het hoofd- migratiemotief dat achtereenvolgens kon zijn: ervaring, werk, studie of familie. Naast het hoofdmotief blijken zeer vaak meerdere, andere motieven mee te spelen bij de beslissing om naar Nederland te komen. Motieven kunnen veranderen gedurende het verblijf hier waardoor iemand tot een ander type migrant gaat behoren, dan het voorheen vastgestelde type. Dit toont aan dat een indeling in een bepaald type migrant wel duidelijk maakt dat er gekozen is voor één hoofdmotief waarop de indeling gemaakt is, maar dat deze indeling niet lang actueel hoeft te zijn omdat zij veranderlijk van aard zijn en omdat motieven meestal al meervoudig waren.

Er blijkt geen overkoepelende migratietheorie te zijn die Braziliaanse migratie naar Nederland volledig kan verklaren. Zowel de theorie van Ravenstein (1885) gaat voor sommige respondenten op, maar ook de sociale netwerk theorie blijkt op sommigen van toepassing. De institutionele theorie lijkt in het geval van Braziliaanse migranten in Nederland minder toepasselijk bij het verklaren van migratie, omdat de Braziliaanse sociale netwerken die er zijn niet erg hecht zijn en er (nog) geen sprake is van zelfversterkende instituties op grote schaal.

Motieven beïnvloeden het migratiepatroon, wat direct dan wel gefaseerd kan zijn, niet sterk. Er zijn geen duidelijke verschillen in migratiepatronen te onderscheiden voor de vier typen migranten. Het hoofdmotief, waarop de migranttypen gebaseerd zijn, blijkt ondergeschikt aan variabelen als leeftijd, verblijfsstatus en opleidingsniveau.

Jonge mensen tussen 18-36 jaar en illegaal verblijvende migranten, migreren vaker direct dan de oudere groep legaal verblijvende migranten. Illegaal verblijvende Brazilianen zijn vaker laag opgeleid

dan legaal verblijvende Brazilianen. Dit kan verklaard worden door de sectoren waarbinnen laag opgeleiden werkzaam zijn en in hun levensonderhoud kunnen blijven voorzien, zonder dat zij over een legale verblijfsvergunning hoeven te beschikken.

Het sociale netwerk is tevens van invloed op het migratiepatroon: het kan een migrant voorzien van werk en eerste woonruimte. Het netwerk kan de migratie faciliteren of zelfs in gang zetten. Als men immers verzekerd is van een baan of woning, is een directe vlucht een logische stap. Tevens kan bij een gebrek aan assistentie vanuit het sociale netwerk de migratie bemoeilijkt worden, als hulp wel vereist is.

De verschillende migranttypen maken op verschillende wijzen gebruik van hun sociale netwerk en dit is gerelateerd aan de verschillende sociaal demografische achtergronden van de migranten. Daarbij is het zo dat de verschillende typen migranten toegang hebben tot verschillende bronnen uit het sociale netwerk. Het sociale netwerk bestaat uit meer dan alleen familiebanden en gemeenschapsbanden. Meerdere actoren, zowel personen als instituties zowel in het bestemmingsland als het land van herkomst kunnen tot het sociale netwerk behoren. Alle vier de migranttypen kennen al mensen in Nederland vóór de migratie, waarvan een groot gedeelte Braziliaans is.

Meer nog dan dat het hoofdmotief verschillen genereert, zijn het opleidingsniveau en de verblijfsstatus van invloed bij het gebruik maken van het sociale netwerk. Lager opgeleiden ontvangen meer hulp en maken meer gebruik van het sociale netwerk dan hoog opgeleiden, zij krijgen vaker hulp van familie bij het vinden van een eerste huis en baan dan hoog opgeleiden. Illegale migranten maken tevens meer gebruik van hun sociale netwerk dan legale migranten; zij kennen vaker al mensen in Nederland, waarvan een groot gedeelte Braziliaans is, trekken vaker bij iemand in en hebben meer hulp van familie bij het vinden van een eerste baan. Hoog opgeleiden krijgen vaker hulp van vrienden. Familiemigratie lijkt dus vooral voor te komen onder laag opgeleiden. Omdat de Braziliaanse migranten zo verschillend zijn qua herkomstgebied, migratiemotief, opleidingsniveau en verblijfsstatus, is er dientengevolge geen sprake van een *hecht* sociaal, Braziliaans netwerk in Nederland, hoewel haast alle respondenten wel gebruik maken van het netwerk bij het vinden van een eerste baan en woning. Deze diversiteit leidt tot een zeer heterogene Braziliaanse migrantenpopulatie in Nederland. Het grootste gedeelte van de onderzochte groep Brazilianen is echter laag opgeleid en illegaal verblijvend.

De keuze voor Amsterdam als woon- en werkplek wordt door lager opgeleiden vaker gemaakt omdat zij hier werk hebben of verwachten zeer snel te vinden via het sociale netwerk. Hoger opgeleiden geven aan dat de sfeer en cultuur in Amsterdam belangrijk zijn, hoewel ook zij aangeven

dat werk soms een motief is. Hoog opgeleiden kennen minder vaak mensen in Amsterdam en juist het onbekende en nieuwe van de stad, maakt dat zij zich daar willen vestigen. Braziliaanse migranten werken met name in de huishoudelijke dienstverlening, de schoonmaakbranche en de bouw. Een groot gedeelte van deze banen bevindt zich in of rond Amsterdam wat de keuze voor de stad bepaalt. Banen worden gevonden en/of behouden via het sociale netwerk.

6.2 Theoretische implicaties

De theoretische inzichten uit het tweede hoofdstuk vormen een kader waaruit kan worden afgeleid of en hoe bepaalde *begrippen* en *variabelen* met elkaar samenhangen. In de analyse is gezocht naar patronen binnen het kwalitatieve en kwantitatieve materiaal. Theoretische implicaties van de onderzoekresultaten zijn als volgt.

In dit onderzoek is aangetoond dat de Braziliaanse migranten in Nederland meerdere motieven hebben naast het hoofdmotief en dat dit eerder regel dan uitzondering is. Migranten blijken te verschillen vanwege hun opleidingsniveau, leeftijd en huidige verblijfsstatus en niet zozeer vanwege het hoofdmotief. Om verschillen in vervolgonderzoek inzichtelijk te maken, is een vorm van kwalitatief onderzoek vereist, waarbij rekening wordt gehouden met deze variabelen en waarbij minder gefocust wordt op het hoofdmotief.

De economische migratieverklaring van Ravenstein (1885) gaat ervan uit dat migratiemotieven voornamelijk economisch van aard zijn; men migreert omdat er elders meer kans is op werk en financiële vooruitgang. Kritiek op deze denkwijze is dat er andere factoren zijn die meespelen bij het besluit om te migreren, waaronder persoonlijke ontwikkeling. Deze *andere* factoren zijn door de kwalitatieve analyse inzichtelijk gemaakt en genuanceerd.

Daarbij geeft ook een aanzienlijk deel van de respondenten aan geld te willen verdienen voor zichzelf en/of voor familie in Brazilië, wat erop duidt dat hoewel de theorie van Ravenstein (1885) inmiddels klassiek te noemen is, nog altijd actueel is.

De sociale netwerk theorie geeft op het meso- en microniveau inzicht in de wijze waarop individuen besluiten te emigreren. Uit de kwalitatieve analyse blijkt dat Brazilianen uiteenlopende en meerdere motieven hebben, zowel voor hun migratie naar Nederland, als voor de keuze voor Amsterdam. Braziliaanse migranten streven zowel persoonlijke doelen of ontwikkeling na of willen hier wonen met een Nederlandse partner. Ook het willen verbeteren van hun eigen economische situatie speelt een rol bij de migratie. De Braziliaanse populatie in Nederland is zeer heterogeen en dit blijkt van invloed te zijn op de hechtheid van het sociale netwerk. Kwalitatieve onderzoeksmethoden geven hierbij inzicht in de werkzame mechanismen.

Het Nederlands immigratiebeleid is voor Brazilianen niet sterk restrictief; op een toeristenvisum kunnen Brazilianen relatief makkelijk en legaal het land binnen komen. Het sociale netwerk helpt bij het omzeilen van beleid en helpt bij het vinden van werk en onderdak, ondanks dat men niet over de vereiste documenten beschikt. Ondanks dat het Nederlandse immigratiebeleid steeds restrictiever van aard is geworden, blijft het aantal Braziliaanse migranten toenemen. Dit staft de theorie van zowel Jennissen (2011) en Massey (2003). Beide auteurs stellen dat hoe strenger beleid is, hoe meer illegale migratie toeneemt.

6.3 *Discussie en aanbevelingen*

De belangrijkste implicatie van dit onderzoek is dat sociaalwetenschappelijk onderzoek naar migratieprocessen uit gevoerd dient te worden met behulp van zowel kwantitatieve als wel kwalitatieve methoden. Kwalitatief onderzoek geeft inzicht op het meso- en micro niveau van migratie en biedt tevens verheldering van *sec* aantallen en verbanden, die via kwantitatieve onderzoeksmethoden niet zo inzichtelijk kunnen worden gemaakt.

Van Meeteren et al. (2013) geven aan dat hoewel de rol van internet en sociale media onderzocht is bij het dagelijks leven onder migranten in het gastland, tot nu toe nog onderbelicht is hoe internet en sociale media, migratie faciliteren. Het is daarom van belang nader te onderzoeken hoe sociale media van invloed zijn op migratieprocessen. Het SPSS databestand wat ik tot mijn beschikking had, biedt te weinig informatie om dit te onderzoeken. Daarom zou in toekomstig onderzoek ingezoomd kunnen worden op deze thematiek, onder respondenten die aangeven wel veel gebruik te hebben gemaakt van sociale media bij hun migratieproces.

Er bestaan verschillen tussen de populatiekenmerken van het kwantitatieve deel en van het kwalitatieve deel van dit onderzoek. De kwantitatieve onderzoekspopulatie bestaat verhoudingsgewijs uit meer laag opgeleiden en illegale migranten. Het kwalitatieve deel bestaat voornamelijk uit legale en hoog opgeleide migranten. Dit kan mogelijk als gevolg van de 'snowball sampling' methode gebeurd zijn, waarbij legale migranten voornamelijk andere legale migranten aandragen of vice versa. Hoewel er dus meer legaal verblijvende en hoog opgeleide migranten in het kwalitatieve onderzoeksdeel zaten, zijn er desalniettemin toch veel bruikbare gegevens en verhelderende citaten gevonden van de illegaal verblijvende en laag opgeleiden migranten. Het feit dat het er minder zijn, maakt deze uitspraken niet minder valide. Deze citaten zijn van belang en zijn ook (veel) gebruikt in het onderzoek om kwantitatieve gegevens te verhelderen. Tevens is een vragenlijst voor een kwantitatief onderzoek anoniemer dan een diepte-interview,

waardoor er mogelijk minder illegale migranten aan het kwalitatieve onderzoek mee wilden doen. De mixed method methode blijft evenwel een goede onderzoeksmethode omdat het kwalitatieve materiaal het kwantitatieve deel kan versterken en verhelderen. Van belang bij vervolgonderzoek is daarbij dat er wordt gelet op hoe verdelingen tussen de verschillende onderzoekspopulaties zijn. Hiermee dient rekening te worden gehouden bij schrijven van de conclusies of de verschillen moeten benoemd worden als punt van discussie.

Een ander methodologisch punt voor verbetering is het feit dat de survey gegevens dateren uit 2012. De kwalitatieve gegevens welke mij ter beschikking zijn gesteld, dateren uit 2011. Er zijn in totaal weinig respondenten geïnterviewd die pas 1 of 2 jaar in Nederland verbleven, wat mogelijk wel nieuwe inzichten had opgeleverd, ook betreffende de invloed van sociale media op het migratieproces. Dit omdat sociale media recentelijk steeds meer in opkomst zijn en twintig jaar geleden nog helemaal geen rol speelden bij migratieprocessen.

Daarnaast was er geen mogelijkheid om de geïnterviewde respondenten zelf nogmaals te benaderen om meer verdiepende vragen te stellen. Het valt aan te bevelen dat toekomstig onderzoek zich richt op zeer recentelijk gekomen respondenten, omdat deze de huidige werkelijkheid het best weergeven. Tevens sluiten resultaten en aanbevelingen op dergelijke wijze het best aan op de eventuele (beleid) praktijk.

Literatuur

Angrosino, M. (2007) *Doing Ethnographic and Observational Research*. London/Los Angeles/ New Delhi/Singapore/Washington: Sage.

Blumer, H. (1969). *Symbolic Interactionism: Perspective and Method*. Berkeley: University of California Press.

Castles, S, and Miller, M. (2003, 3th ed.) *The Age of Migration: Population movements in the modern World*. New York: Guilford Press.

Castles, S. (2004) *Factors that make and unmake migration policies*. *International Migration Review* 38(3): 852–884.

Castles, S and Miller, M. (2009, 4th ed.) *The Age of Migration: International population movements in the modern world*. New York: Guilford Press.

Caglar, A. (2006) *Hometown associations, the rescaling of state spatiality and migrant grassroots transnationalism*. *Global Networks*. 6, 1: 1–22.

Clark, W.A.V. (1982) *Recent research on migration and mobility: a review and interpretation*. *Progress in Planning*, 18 (1): 1 – 56.

Doomernik, J; Penninx, R & van Amersfoort, H. (1997) *A migration policy for the future. Possibilities and limitations*. Migration Policy Group Brussel.

Engbersen, G. (2001) *Down and Out. Internationale migratie en illegale vreemdelingen*. *Facta*, 9 (6): 8-12.

Engbersen, G; van Meeteren, M; van San, M. (2009) *Striving for a Better Position: Aspirations and the Role of Cultural, Economic, and Social Capital for Irregular Migrants in Belgium*. Erasmus University Rotterdam

Engbersen, G; Leerkes, A; Grabowska-Lusinska, I; Snel, E & Burgers, J. (2013) *On the Differential Attachments of Migrants from Central and Eastern Europe: A Typology of Labor Migration*. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 0, 959-981.

Faist, T. (1997) *The crucial meso-level*, in: Martinell, M, Rath, J. (EDS.) (2010). *Selected studies in International Migration and Immigrant Incorporation*, p. 59-90. Amsterdam: Amsterdam University Press.

Goss, J. & Lindquist, B. (1995) *Conceptualizing international labor migration*. *International Migration Review*. 29, 2: 317–51.

Grabowska-Lusinska, I. and Okolski, M. (2009) *Emigracja Ostatnia?* Warsaw: Wydawnictwo Naukowe Scholar.

Stefan P.T. Groot, P.T; de Groot, L.F; Lejour, M & Möhlmann, M. (2011) *The rise of the BRIC countries*

and its impact on the Dutch economy. CPB Background document. Ministry of Economic Affairs, Agriculture and Innovation .

Ho, J. (2013) *Immigration in the 21st century: political, social and economic issues. Immigrants acculturation, socioeconomic challenges and cultural psychology*. New York: Nova Publishers.

IND. (2014) verkregen van << <https://www.ind.nl/organisatie/Paginas/ind.aspx> >> .

Jennissen, R.P.W. (2011). *De Nederlandse migratiekaart 2011. Achtergronden en ontwikkelingen van verschillende internationale migratietypen*. WODC 299.

Krissman. (2005) *Sin coyote ni patrón: Why the 'migrant network' fails to explain international migration*. *International Migration Review*, 39(1), 4-44.

Leerkes A and Kulu-Glasgow I. (2010) *De prijs van de liefde? Over de gevolgen van de verhoging van de inkomenseis bij 'gezinsvormende' partnern migratie naar Nederland*. *Migrantenstudies* 26(4): 323–343.

Massey DS, Alarcon R, Durand J et al. (1987) *Return to Aztlan: The Social Process of International Migration from Western Mexico*. Berkeley and Los Angeles: University of California Press.

Massey, D.S, Arango, J, Hugo, G, Kouaouci, A, Pellegrino, A, and Taylor, J.E. (1993) *Theories of international migration: a review and appraisal*. *Population and Development Review*. 19, 3: 431–66.

Massey, Douglas S. (2003) *Patterns and Processes of International Migration in the 21st Century*. Paper ter voorbereiding op de conferentie over Afrikaanse Migratie in Vergelijkend Perspectief, Johannesburg.

Meeteren, van, M & Pereira, S. (2013) *The differential role of social networks Strategies and routes in Brazilian migration to Portugal and the Netherlands*. Working paper 66.

Meeteren, Van, M & Roggeveen, S. (2013) *Brazilian migrants in Amsterdam Beyond community: An analysis of social capital and the social networks of Brazilian migrants in Amsterdam*. *Current Sociology* 2013 61: 1078.

Morakvasic, M. (1984) *Birds of passage are also women*. *International Migration Review*. 18, 4: 886–907.

Plaat, van der, A. (2012) *Het Europa van de kleinste gemene deler. Over de invloed van het gemeenschappelijk europees asielstelsel op het Nederlandse migratie en asielbeleid*. Universiteit Utrecht.

Ravenstein, E. G. (1885) *The laws of migration, part I*. *The Journal of The Royal Statistical Society*, 48: 167 – 227.

Samers, M. (2010) *Migration*. New York. Routledge

Sandoval, L. (2008) *Integration and Development Trajectories: Latin American Populations in the Netherlands: Exploratory Study*. The Hague: Institute for Social Studies.

Sassen, S. (2006a, 3rd ed.) *Cities in a World Economy*. Thousand Oaks, CA: Pine Forge Press.

Snel, E; Faber, M; Engbersen, G. (2013) *Civic stratification and social positioning:*

CEE-labor migrants without a work permit. Population, Space and Place.

Stark, O., & Taylor, J.E. (1989). *Relative deprivation and international migration*. Demography, 26(1), 1-14. United Nations (1998). World population.

THEMIS. (2011, 2012) *Theorizing the Evolution of European Migration Systems*. Erasmus Universiteit Rotterdam.

Tilly, C. (2007) *Trust networks in transnational migration*. Sociological Forum. 22, 1:3–24.

Waldinger, R & Lichter, M. (2003) *How the Other Half Works: Immigration and the Social Organization of Labor*. University of California Press.

Wills, J; Datta, K; Evans, Y; Herbert, J; May, J; McIlwaine, C. (2010) *Global cities at work. New migrant divisions of labor*. Pluto Press.

Zell, S and Skop, E.(2011) *Social networks and selectivity in Brazilian migration to Japan and the United States*. Population Place and Space 17(5): 469–488.

Bijlagen

Tabel 1: Verdeling van pull factoren

N=214	
Alle 5 pull factoren genoemd	42 (19,6%)
4 van de 5	66 (30,8%)
3 van de 5	64 (29,9%)
2 van de 5	19 (8,9%)
1 genoemd	15 (7%)
Overig: weet niet/niet ingevuld	8 (3,7%)
Totaal	214(100%)

Bron: THEMIS (2012).

Tabel 2: Verdeling push factoren

N=214	
Alle 6 push factoren genoemd	3 (1,4%)
5 van 6	1 (0,5%)
4 van 6	20 (9,3)
3 van 6	47 (22%)
2 van 6	50 (23,4%)
1 genoemd	53 (24,8%)
0 genoemd	40 (18,7%)
Totaal	214(100%)

Bron: THEMIS (2012).

Tabel 3: Migratiemotief en opleidingsniveau, verblijfsstatus, geslacht

N=206	<i>Ervaring</i>	<i>Arbeid</i>	<i>Studie</i>	<i>Familie</i>
Hoog opleidingsniveau bij vertrek * (N=206)	33%	4%	35%	22%
Legale verblijfsstatus* (N=205)	43%	17%	60%	51%
Geslacht (vrouw) (N=206)	57%	63%	35%	61%
Geen eerder bezoek aan Nederland (N=205)	87%	90%	80%	73%

*Met een betrouwbaarheid van 95% is er sprake van een statistisch matig sterk verband tussen type migrant en opleidingsniveau en tussen type migrant en verblijfsstatus. Cramér's V is tussen 0,3 – 0,5. Bron: THEMIS (2012).

Tabel 4: Gebruik van sociale netwerk werk gesplitst naar opleidingsniveau en verblijfsstatus

N=214	<i>Laag opgeleiden</i>	<i>Hoog opgeleiden</i>	N=213	<i>Legale status</i>	<i>Illegale status</i>
Kende al mensen in Nederland	89%	78%		75%*	93%*
Waarvan Brazilianen:	72%	47%		49%*	78%*
Reiskosten zelf betaald	63%	56%		55%	51%
Hulp bij documenten	16%*	22%*		40%*	5%*
Van:	Vrienden* bestemmingsland	Partner/familie/instituties* bestemmingsland		Familie/instituties* bestemmingsland	Vrienden* bestemmingsland
Hulp eerste huis	Ja, en 66% trok bij iemand in.	Ja, en 38% trok bij iemand in.		Ja, en 49% trok bij iemand in.	Ja, en 66% trok bij iemand in.
Van:	Vrienden*	Vrienden*		Vrienden/instituties*	Familie*
Hulp eerste baan	87%	80%		82%	87%
Van:	Familie*	Vrienden*		Vrienden*	Familie*

* Cramér's V ligt tussen 0,3 – 0,5. Met een betrouwbaarheid van 95% is derhalve sprake van een statistisch, significant, matig sterk verband tussen het *opleidingsniveau* en *hulp krijgen van bepaalde actoren uit het sociale netwerk bij verkrijgen van documenten en eerste huis*. Met een betrouwbaarheid van 95% is er tevens sprake van een statistisch matig sterk verband tussen *verblijfsstatus* en *mensen kennen in NL, percentage Brazilianen daarvan, hulp krijgen van bepaalde actoren uit het sociale netwerk bij verkrijgen van documenten en eerste huis en baan*. Bron: THEMIS (2012).